

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Psychická deprivace v dětství

Psychical deprivation in childhood

Vedoucí práce:
PhDr. Ivana Nováková

Autor:
Adéla Bořkovcová

2009

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí práce PhDr. Ivaně Novákové za laskavou podporu a cenné rady.

Zvláštní poděkování patří Markovi D.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Psychická deprivace v dětství napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 19.8.2009

ANOTACE

Práce se zabývá různými aspekty psychické deprivace v dětství. Případy psychické deprivace bývají nejzávažnější v ústavech. Početně rozšířenější a hůře rozpoznatelnější je deprivace a subdeprivace v rodinách. Ta může být ve výjimečnějších případech závažnější než deprivace způsobená obvyklou ústavní péčí. Ke zdravému vývoji dítě potřebuje hlavně citové zázemí, to mu umožní snáze řešit problémy, se kterými se v životě setká. Proto se v praktické části se zabývám kvalitativním výzkumem citové deprivace v rodinách. Cílem je na základě částečně strukturovaných rozhovorů posoudit, zda se zde deprivace či subdeprivace vyskytla a její případné dopady na současný život respondentů.

ABSTRACT

This study is mainly concerned with different aspects of psychic deprivation in childhood. The most disturbing examples of psychic deprivation come from children who were institutionalized. However, the psychic deprivation and subdeprivation of children who have grown up in families is on a large scale and is often harder to detect. In some cases the psychic deprivation of children which occurs in family environment can be more serious than that of institutionalized children. The crucial ingredient for healthy emotional growth of children is a happy and emotionally secure family environment. This gives children strong base to overcome challenges in life. For this reason the practical section of my study involves quantitative research on emotional deprivation in families. The aim of the study is to find how deprivation or subdeprivation has been affecting the lives of some of my respondents.

Klíčová slova:

[citová deprivace](#), [potřeby dítěte](#), [neuspokojení potřeb](#), [ústavní zařízení](#), rodina
[emotional deprivation](#), [children's needs](#), [dissatisfaction of needs](#), [institutional facility](#),
family

SEZNAM POUŽITĚ

ZKRATEK

aj.	– a jiné
atd.	– a tak dále
apod.	– a podobně
např.	– například
tj.	– to znamená
tzv.	– takzvaný

OBSAH

OBSAH.....	7
Úvod.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	11
1. Vymezení pojmu	11
1.1. Teorie psychické deprivace.....	11
1.2. Víceúrovňové pojetí psychické deprivace	12
1.3. Vymezení pojmu psychické deprivace podle Z. Matějčka	12
2. Podmínky deprivace.....	14
2.1. Krajní deprivace v důsledku sociální izolace.....	14
2.2. Deprivace v prostředí ústavní výchovy.....	15
2.3. Částečná kolektivní péče.....	16
2.4. Deprivace v rodině	18
3. Citová deprivace v rodině	18
3.1. Deprivace v rodině daná vnějšími okolnostmi	19
3.1.1. Složení rodiny	19
3.1.2. Socioekonomická a kulturní úroveň rodiny	21
3.2. Deprivace v rodině daná vnitřními okolnostmi	23
3.2.1. Deprivace z důvodu emoční a charakterové nezralosti rodičů	23
3.2.2. Duševní poruchy neurotického nebo psychotického rázu	23
3.2.3. Chladná výkonnostní výchova.....	24
3.2.4. Pokus M. Ainsworthové.....	24
4. Následky psychické deprivace	25
4.1. Projevy psychické deprivace u dětí.....	26
4.2. Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace.....	27
4.3. Reparabilita psychické deprivace	28
II. PRAKTICKÁ ČÁST	29
1. Skupina A.....	31
1.1. Veronika K.	31
1.2. Jana D.	33
1.3. Magdaléna F.	37
2. Skupina B.....	40
2.1. Jiří M.	40
2.2. Martin D.	46
2.3. František D.	50
2.4. Ludmila H.	54
3. Závěr	63
Seznam použité literatury:	67

Úvod

Psychická deprivace se projevuje v nejrůznějších podobách podle závažnosti okolností a individuality dítěte, jak v raném věku, tak později v dospělosti. Někdy je patrná a zřejmá a jindy může být na první pohled skrytá a nenápadná. Ačkoliv případy psychické deprivace bývají v ústavech nejvážnější, ve své skrytější podobě v rodinách je co do množství rozšířenější, hůře rozpoznatelná a ve výjimečnějších případech může nabývat i závažnější podoby než deprivace způsobená obvyklou ústavní péčí. Obvykle ale platí, že péče o dítě v rodině je citově a podnětově bohatší než v kolektivní péči a vhodnější. Pod vlivem vědeckého bádání o psychické deprivaci dochází v posledních desetiletích k ústupu zařazování dětí do kolektivní péče a jsou rozvíjeny nové možnosti repability deprivace v rodině – prostřednictvím práce s rodinou, SOS dětských vesniček nebo prostřednictvím náhradní rodinné péče – adopce a pěstounské péče.

Tím, že psychická deprivace není omezena jen na kolektivní péči v ústavech, ale týká se i rodiny a dalších oblastí společenského života, pak podle profesora Matějčka nabývá celá otázka daleko širšího společenského dosahu. Nutno uvažovat dokonce o jakési „subklinické deprivaci nastupujících generacích v podmínkách dnešní stupňované technické civilizace.“¹ Podle Františka Koukolíka a Jany Drtilové je „deprivanství v neúplných, skrytějších, nenápadnějších a často obtížně rozlišitelných podobách, .. v současnosti hromadné a výskyt deprivantů epidemický. ... Domníváme se, že hromadný výskyt deprivantů a epidemické projevy jejich chování souvisejí s vývojem soudobé společnosti – jsou v mnoha ohledech jak jeho důsledkem, tak jeho pohonem.“² Je zřejmé, že tam, kde společensko-kulturní podmínky napomáhají většímu rozvoji deprivace u dětí, důsledky této skutečnosti se pak projeví i celospolečensky. Díky rozvoji moderní technické civilizace došlo k narušení tradičních rodinných vazeb a zvláště

---

¹ Matějček, Zdeněk; Langmeier Josef: *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974. s. 16.

² Koukolík, František; Drtinová, Jana: *Vzpouza deprivantů. O špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci*. Praha: Makropulos, 1996. s. 45.

v anonymním prostředí měst žijí rodiny mnohdy poněkud izolovaně. Alarmující jsou ukazatele na zvyšující se rozvodovost. Podle Českého statistického úřadu byl v roce 1989 rozvodový index (počet rozvodů na 100 sňatků v daném roce) 38,6, v roce 2001 činil již 60,3.³ Toto číslo vypovídá jak o relativně vyšším množství rozvodů, tak o nižší sňatečnosti.

Matky s malými dětmi, které jsou deprivacně nejcitlivější, mnohdy trpí osamoceností a omezeností sociálních vazeb. František Koukolík a Jana Drtinová definují deprivanty jako lidi, kteří z biologických, psychologických nebo sociokulturních důvodů nedosáhli lidské normality či o ni přišli. Ve vztahu k normalitě jsou to lidé v různém stupni a rozsahu „nepovedení“ nebo zmrzačení“, *nikoli* nemocní. Postižení je výraznější v citové a hodnotové než v intelektuální oblasti.⁴ Přičemž považují poruchu vazby k matce v raném dětství za velmi častou příčinu poškození psychické normality.

V oblasti sociálně-pedagogické práce se s deprivovanými dětmi či dospělými pracovníci setkávají velmi často a proto by mělo být rozpoznání možné deprivace v kompetenci sociálního pracovníka, ačkoliv pro bližší a konkrétnější práci toto spadá spíše do kompetence psychologů a psychiatrů.

V teoretické části se pokusím tuto problematiku co nejpřehledněji uchopit a popsat především na základě studia autorů Zdeňka Matějčka, Josefa Langmeiera, Zdeňka Dytrycha, Jarmily Koluchové a dalších. Podle profesora Matějčka se má všeobecně zato, že dítě ke svému zdravému vývoji potřebuje především zdravé citové zázemí, pokud se setkává se sympatií a citovou podporou, snáze to pak vynahradí i nedostatek jiných psychických prvků – například nedostatek smyslových podnětů, výchovy či vzdělání.⁵

Z tohoto předpokladu jsem při zpracování své práce vycházela, proto se budu vedle obecného zpracování psychické deprivace jako takové zaměřovat podrobněji na deprivaci citovou.

---

³ <http://www.czso.cz/csu/2002ediciplan.nsf/tab/B6003ECF1F>

⁴ Koukolík, František; Drtinová, Jana: *Vzpouza deprivantů. O špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci*. Praha: Makropulos, 1996. s. 44 – 47.

⁵ Odkud to mám?

V praktické části prezentuji kvalitativní výzkum o citové deprivaci v rodinách. Jako prostředku jsem užila částečně strukturovaného rozhovoru, který eliminuje nevýhody jak nestrukturovaného, tak plně strukturovaného rozhovoru. Cílovou skupinou byly osoby v období mladší dospělosti, které neměly problém o problematice deprivace ze svého dětství otevřeně mluvit. Kromě respondentů, u kterých bych nějakou míru citové deprivace či subdeprivace přepokládala, jsem vybrala i ty, kteří pochází alespoň na první pohled z prostředí harmonického a nedeprivačního.

Předem jsem vytvořila kritéria, podle kterých jsem se snažila posoudit míru případné citové deprivace. Jednak to jsou kritéria od počátku snadno zjistitelná – jako například složení a úplnost rodiny, dále pak kritéria hůře uchopitelná – ta která se snaží posoudit míru vřelosti a citovosti v rodině. Vedle kritériích týkajících se dětství, jsem se zabývala i celkovou současnou spokojeností respondentů. Cílem tohoto kvalitativního výzkumu bude na základě jejich výpovědí podle uvedených kritérií usoudit celkovou míru citové deprivace a dopady této deprivace na jejich současný život.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Vymezení pojmu

1.1. Teorie psychické deprivace

V odborné literatuře se setkáváme hned s několika definicemi deprivace. V zásadě se dělí různé teorie psychické deprivace do čtyř skupin:

- A. Teorie vycházející z psychoanalýzy předpokládá, že podstata deprivace je v narušení či nedostatku vztahu k matce – jakožto objektu pudových potřeb dítěte. (př. E. Erikson, J. Bowlby)
- B. *Teorie učení* vycházejí z předpokladu, že hlavní příčinou je nedostatek příležitostí k učení. Například *J.L. Gewirtz* předpokládá, že příčinou deprivace je „nedostatek styčných hodnotných reakcí a zpevňujících podnětů. .. např. nedostatek živého usmívání u ústavních kojenců lze vysvětlit tím, že jejich spontánní úsměvy nejsou zpevňovány (odměňovány pozorností okolí), a proto vyhasínají.“⁶
- C. *Teorie motivační* vysvětlují projevy deprivace jako důsledek nízké úrovně globální stimulace v prostředí. Například z výzkumů *H. R. Schaffera* vyplynulo, že sedmiměsíční děti odebrané matkám a opečovávané kolektivně byly méně opožděné ve vývoji, pokud se jim věnoval větší počet sester a počet aktivit s dětmi byl dvojnásobný oproti druhé skupině dětí.
- D. Podle některých sociologů (např. *T. Parsonse* a *R.F. Balese*) je dítě součástí celého sociálního systému a postupně si přisvojuje nejrůznější sociální role. Pokud některý podstatný prvek chybí (např. otec, matka, sourozenci, styk s vrstevníky) – postrádá zkušenost této role. Deprivace je tu spatřována jako defekt v učení rolí. Následkem pak je neúplná a nedostatečná socializace, která znamená, že dítě je špatně připraveno při přiměřený výkon

---

⁶ Matějček, Zdeněk; Langmeier Josef: *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974. s. 272.

sociálních rolí, které jsou od něho očekávány. Může se poté stát špatným manželem, otcem, spolupracovníkem apod.⁷

1.2. Víceúrovňové pojetí psychické deprivace

Na základě vymezení základních psychických potřeb lze deprivaci rozlišit na podkladě víceúrovňové koncepční analýzy – viz. tabulka⁸:

Úroveň deprivace	Nedostatek vnějšího životního prostředí	Experimentální model
I. Deprivace podnětová	Nedostatek vnější stimulace	Deprivace senzorická
II. Deprivace významová	Nedostatek vnější struktury	Deprivace kognitivní
III. Deprivace citového vztahu	Nedostatek vnějšího objektu	Deprivace emoční
IV. Deprivace identity	Nedostatek osobně sociálního významu	Deprivace sociální

1.3. Vymezení pojmu psychické deprivace podle Z. Matějčka

V současnosti u nás nejčastěji citovaná a užívaná je tato definice profesora Zdeňka Matějčka a Josefa Langmeiera: Psychická deprivace je jimi definována jako „psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána [příležitost](#) uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“⁹ Přičemž mezi základní psychické potřeby patří podle autořů:

1. *Potřeba určitého množství, proměnlivosti a kvality vnějších podnětů.*

Ta vychází z předpokladu, že jednou ze základní tendencí organismu je jeho potřeba aktivního kontaktu s prostředím. Pokud podněty chybí dochází k deprivaci. Pokusně bylo zjištěno, že složitější, nepravidelné a překvapivé podněty přitahují pozornost jak dětí, tak dospělých, na

⁷ Matějček, Zdeněk; Langmeier Josef: *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974. s. 270-275.

⁸ Kolučová, Jarmila: *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky 1992, s. 19.

⁹ Matějček, Zdeněk; Langmeier Josef: *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974. s. 22.

druhou stranu příliš překvapivé a složité podněty mohou naopak vyvolávat strach, útek či zamrznutí.

2. *Potřeba základních podmínek pro účinné učení a určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech.* To znamená, že dítě potřebuje rozmanité, ale odlišitelné struktury, díky kterým se učí vztahům mezi předměty, minulého a budoucího i vztah vlastní iniciativy ke změnám prostředí. Dítě potřebuje „smysluplný svět“, který nesmí být nesrozumitelným chaosem postrádajícím řád.
3. *Potřeba prvotních emočních a sociálních vztahů* (zejména k mateřské osobě). Její náležité uspokojování přináší dítěti pocit jistoty a je podmínkou pro žádoucí vnitřní integraci jeho osobnosti.
4. *Potřeba společenského uplatnění umožňujícího osvojit si rozlišené společenské role a hodnotové cíle – potřeba identity.* To znamená také úsilí o aktivní vztah k sobě samému, sebenaplnění a zajištění osobní integrity.¹⁰ Velmi důležité je také „sdílet s někým společnou otevřenou budoucnost. Tuto budoucnost má dítě právě v rodině. Nemůže ji mít v ústavní výchově, kde negativně prožívá nejistotu, zda a kdy se vrátí do své původní rodiny.“¹¹

Významným pojmem je dále *psychická subdeprivace*, která označuje lehčí formu deprivace. Deprivační znaky jsou zde přítomny, ale ve skrytější a méně dramatické podobě. Samotná subdeprivace nemusí jedince na první pohled nápadně poznamenat, ale „představuje zřejmě významnou složku v nynějším stoupajícím výskytu agresivity, šikanování a jiných forem náhradního uspokojování vyšších psychických potřeb, ve stoupajícím výskytu delikvence, toxikomanie, poruch rodinného soužití aj.“¹²

Deprivační situace nastává tehdy, když některé psychické potřeby dítěte nejsou dostatečně saturovány. Psychická deprivace je na rozdíl od deprivační situace již psychickým stavem, tedy již individuálním zpracováním podmětového ochuzení.

---

¹⁰ Matějček, Zdeněk; Langmeier Josef: *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974. s. 281-288.

¹¹ *Osvojení a pěstounská péče*, kolektiv autorů, Praha: Portál 2002, s. 85.

¹² *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, kolektiv autorů. Praha: GRADA Publishing, 1995 s. 87.

2. Podmínky deprivace

Situace, při kterých dochází k deprivaci dítěte jsou nejrůznější. Mezi nejčastěji uváděné patří prostředí ústavní výchovy. Deprivace v rodině, ale může nabýt i závažnějšího charakteru než v úplné kolektivní péči. Dále lze hovořit o deprivaci v širším společenském a deprivaci v mimořádných životních situacích (války, uprchlictví, apod.).

2.1. Krajiní deprivace v důsledku sociální izolace

Krajiní případ deprivace nastává tehdy, když je dítě plně izolováno od lidské společnosti. Jedním z nejznámějších případů takové izolace je příběh „vlčích“ dětí Amaly a Kamaly, které byly nalezeny ve vlčím doupěti. Obě měly nápadně vlčí chování – vyly, uchopovaly předměty ústy, vrčely a podobně. Jejich socializace probíhala velmi pomalu. Mladší Amala po roce zemřela, Kamala zemřela v sedmnácti letech.¹³

Bohužel někdy děti mohou vyrůstat mezi lidmi a přesto jsou izolovány a týrány, jak dokládá třeba příklad dvojčat, kterým zemřela matka a do jedenácti měsíců byli v ústavní péči, odkud si je potom vyžádal otec s novou ženou. „Chlapci žili stále o samotě v nevytápěné komůrce, izolováni od vnějšího světa, nevycházeli ven a často byli na dlouhou dobu zavírání do sklepa a krutě bití. Při soudním jednání nejbližší sousedé uváděli, že často slýchali divné, nelidské skřeky, podobné vytí, které se ozývaly ze sklepní místnosti na dvoře. Jednou byl také otec spatřen, jak surově bije děti gumovou hadicí, až zůstaly ležet na zemi.“¹⁴ Z rodiny byli odebráni v sedmi letech, uměli ujít jen pár krůčků, v botech žádné. Zpočátku se mezi sebou dorozumívaly mimikou a gestikulací, podobně jako mladší batolata. Byla mezi nimi patrná silná citová vazba, která se zřejmě vytvořila vlivem společného soužití ve stálém ohrožení a útlaku. Chlapci postupně poznávali běžné hračky a jejich hra se během pobytu na klinice dostala na úroveň starších batolat.,

¹³ Matějček, Zdeněk; Langmeier Josef: *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974. s. 39-40.

¹⁴ http://www.fod.cz/stranky/tyrani/pripady_1.htm#3

postupně se učila artikulovat první slova. V osmi letech se jejich mentální věk pohyboval kolem čtyř roků. Vyústění tohoto příběhu vyznívá ale velmi nadějně. Chlapci byli svěřeni do péče velmi dobré pěstounky. Ze zvláštní školy přešli na základní, kterou zrychlenou formou studia dokončili. Oba získal středoškolské vzdělání s maturitou. Jejich sociální adaptace se zdařila, jejich osobnost je harmonicky utvářena, s pěstounkou mají velmi vřelé vztahy.

Velmi aktuální jsou v současnosti dvě kauzy související s týráním, zanedbáváním a deprivací: Kuřimská kauza krutého týrání dvou chlapců a kauza z rakouského Amstettenu - sociální izolace dcery pachatele a jejích dětí. Ty vyprovokovaly opětovně širší zájem veřejnosti.

2.2. Deprivace v prostředí ústavní výchovy

V současnosti se v ústavní péči v ČR nachází přes 7000 dětí. Sekce pro práva dětí Rady vlády ČR pro lidská práva provedla v roce 2000 výzkum ve 42 (cca 20 % z celkového počtu) namátkově vybraných školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Výsledek byl značně alarmující: „Zařízení tzv. rodinného typu bylo jen 8 (19 %). Třetina dětí se v ústavu nacházela čtyři a více let. Čtyři zařízení umožňují návštěvu jen jednou měsíčně v předem stanovený den a hodiny. Ve třech zařízeních jsou ložnice po 10 dětech. Pětina namátkou vybraných dětí uvedla, že je bijí jiné děti, a 19 % jich uvádí fyzické tresty od vychovatelů či jiných zaměstnanců.“ Dále Sekce pro práva dětí Rady vlády ČR výtýkala časté střídání ústavních zařízení a to například tak, že tříleté děti projdou hned čtyři zařízení – kojenecký ústav, dětský domov pro děti do tří let, diagnostický ústav a školský dětský domov, z toho pak vyplývá, že se jedno dítě do tří let postupně stará 28 sester, přičemž na jednu obvykle připadá 10 dětí stejného věku. V kvalitě materiálního vybavení se ústavy značně liší, od ložnic po deseti dětech po pokojíky pro dvě nebo jedno. Někde si děti vychovatele oslovují „strejdo, teto“ a tykají si, jinde musí děti vykat a oslovovat pane vychovatelem. Počet na jednoho vychovatele se obvykle pohybuje mezi 8 –

15 dětmi.¹⁵ Česká republika je stále na prvním místě v Evropě v počtu dětí ve věku od narození do 3 let umístěných v ústavech.¹⁶

Nepříznivými účinky ústavní výchovy na děti se zabývá odborná literatura už zhruba 60 let. Mezi průkopníky tohoto výzkumu patří i čeští psychologové Z. Matějček a J. Langmeier. „Srovnání vývoje dětí z rodin a z ústavů téměř vždy potvrzuje horší vývoj ústavních dětí po stránce intelektové, emoční a charakterové. Studie se také vesměs shodují v tom, že nevýhoda ústavního prostředí se dotýká zvláště dětí nejútlejšího věku – do 3 nebo snad do 5 let.“¹⁷

Například ve sborníku konference „Děti mezi ústavní výchovou a rodinou“ z roku 2007, kterou pořádalo občanské sdružení Člověk hledá člověka, Katedra sociální práce FF UK v Praze, Nadace Terezy Maxové a Národní vzdělávací fond, o. p. s. nalezneme tento závěr: „Děti vyrůstající v ústavech mají špatnou schopnost vcítovat se do druhých lidí, neorientují se dobře v mezilidských vztazích, často neumějí řešit konflikty bez agresivity, mají nízké sebehodnocení, hůře se orientují v morálních normách a v hodnotových dilematech. Proto jsou „úspěšnými“ kandidáty na všechny myslitelné způsoby sociálního selhání od závislosti na drogách, přes kriminalitu, prostituci, neschopnost dosáhnout vyšších úrovní vzdělání, uplatnit se dobře na trhu práce, založit si vlastní funkční rodinu, až po horší tělesné i duševní zdraví a celkově nižší kvalitu života.“¹⁸

Na druhou stranou konstatování „lepší špatná rodina než nejlepší ústav“, není také tak úplně pravda. Jsou totiž rodiny, které se svým citovým klimatem příliš od prostředí ústavu neliší. Navíc k těžkým případům fyzického ublížení dítěti a těžkého zanedbáváním obvykle v prostředí ústavním nedochází, kdežto v některých rodinách ano. „Některé děti vážně vývojově opožděné a psychicky poškozené z rodinného prostředí se zřetelně „ozdraví“ v prostředí dětského domova.“¹⁹

---

¹⁵ <http://www.fod.cz/stranky/klokanepek/pece.htm>

¹⁶ <http://www.vzd.cz/deti-mez-ustavni-vychovou-rodinou-10-kroku-k-deinstitucionalizaci>

¹⁷ Matějček, Zdeněk; Langmeier Josef: *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974. s. 117-118.

¹⁸ <http://www.vzd.cz/deti-mez-ustavni-vychovou-rodinou-10-kroku-k-deinstitucionalizaci>

¹⁹ *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, kolektiv autorů. Praha: GRADA Publishing, 1995 s. 87.

2.3. Částečná kolektivní péče

Vhodnost či nevhodnost částečné kolektivní péče záleží vždy na individuálních potřebách dítěte, jeho věku a zařízení, kam by mělo být umístěno. Celotýdenní jesle či mateřské školy jsou trendem, který je dnes již spíše opouštěný a obecně nejsou považovány pro dítě za vhodné, právě s odkazem k možné (byť v porovnání se situací v ústavech méně závažné) deprivaci. O tom, zda jsou či nejsou vhodné pro dítě jesle, není příliš shody. Jsou studie, které u dětí navštěvující jesle neprokazují žádnou významnější odchylku od dětí, které zůstávají doma. Trvalý pobyt dítěte do 3 let v ústavu lze charakterizovat jako nebezpečný, pobyt v denních jeslích nanejvýš za náročný. Záleží také na věku dítěte. Podle výzkumu Pavláskové z roku 1966 se nejlépe přizpůsobily děti přijaté mezi 3. – 6. měsícem věku, nejhůře děti mezi 9. – 12. měsícem. Na druhou stranu rozkolísání tělesné váhy vyrovnávaly nejhůře nejmladší děti.

Obecně můžeme zde hovořit o problémech dvojího druhu:

- 1) *Obtíže v přizpůsobování novém prostředí.* Sem patří potíže i somatického charakteru jako je nechutenství, špatný spánek, narušení váhové křivky, dále poruchy chování a citové výkyvy. Přičemž jsou patrné značné individuální rozdíly mezi dětmi. Jsou děti, které se na jesle adaptují poměrně rychle do pár dnů a jsou děti, které ač do té doby vyvíjely normálně propláčí celé hodiny, odmítají jídlo a ještě po ročním pobytu v jeslích vykazují obtíže.
- 2) *Zvýšená nemocnost.* Podle Kubáty a Syrovátka, kteří zkoumali skupinu 609 dětí v denních jeslích byly tyto děti až 3x více nemocné, stejně jako byla 3x častěji hospitalizovány.²⁰ Toto bývá zdůvodňováno tím, že v dětských kolektivech děti přijdou častěji

---

²⁰ Matějček, Zdeněk; Langmeier Josef: *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974. s. 122 – 128.

do styku s infekcí, oponenti jeslí to zdůvodňují i tím, že horší psychická pohoda dětí se odráží právě i v jejich nemocnosti.

O vhodnosti pobytu dítěte v jeslích musíme vzít v úvahu hned několik aspektů. Záleží na věku dítěte, na kvalitě jeslí i co se počtu dětí na jednu vychovatelku týče, na povaze dítěte a v neposlední řadě na rodinných poměrech, zda je či není nutné dítě do jeslí zařadit.

2.4. Deprivace v rodině

K deprivaci a subdeprivaci v rodině může docházet za různých okolností. Je to velmi široký pojem. Nejčastěji se lidem vybaví představa zanedbaných dětí, obvykle v prostředí socioekonomicky nízké úrovně (špatné, chaotické, nepořádné, hygienicky nevhodné prostředí, děti málo motivované k učení, apod.) Představa takového prostředí bývala dávána do souvislosti s určitými sociálně-patologickými jevy jako vyšší kriminalita nižších vrstvách společnosti. Podle profesora Matějčka za poslední desetiletí těchto projevů zanedbanosti v civilizovaném světě ubylo.²¹

Za společensky významnější zdroj špatných sociálních jevů je mnohdy považováno spíše prostředí ekonomicky zajištěné, hygienicky vzorné a navenek idylické. Zde však může dítě strádat citovou deprivací, která ač je na první pohled těžko rozpoznatelná, může být dalekosáhlé důsledky pro duševní rozvoj jedince a proto jsem se rozhodla věnovat se ve své práci citové deprivaci jako samostatnému tématickému celku.

---

²¹ I když fakta vyplývající z výzkumu sociálně-vyloučených romských lokalit, které právě za poslední 15 let u nás vznikly, nadále se rozšiřují a početně se navyšují jsou alarmující. Děti jsou v tomto prostředí obvykle vystavené vysoké míře zanedbanosti se všemi negativními jevy tuto skutečnost provázející.

3. Citová deprivace v rodině

Podmínky pro rozvoj citové deprivace v rodině mohou být různé: Takové, kde na první pohled chybí dostatek emočních a sociálních podnětů, například tehdy, když jeden z rodičů, ať už z jakýchkoliv důvodů chybí, jsou-li rodiče hodně zaměstnaní a na dítě nemají čas. Nebo i v případě nízkého hospodářského zázemí rodiny, kdy dítěti může chybět vhodné prostředí k rozvoji.

Další a hůře rozpoznatelné deprivativní situaci může být dítě vystaveno tehdy, pokud sice jsou vnější podmínky na pohled úplné, ale dítě žije v jakémsi emočním vakuu, protože je vychovatelům a rodičům takřka lhostejné, nevěnují mu pozornost, nehrají si s ním, vykonávají s ním jen ty nejnnutnější činnosti. To, co je na první pohled v normě a sociálně přijatelné, může být prostředí pro dítě hluboce citově deprivující a poškozující.

3.1. Deprivace v rodině daná vnějšími okolnostmi

3.1.1. Složení rodiny

Všímáme-li si složení rodiny, nejde jen o přítomnost či nepřítomnost jednoho z rodičů, ale také o počet sourozenců, které mají na dítě také vliv.

Závažnost absence jednoho z rodičů je obecně známá. Například Destunis (1957) poukázal na „vliv neúplné rodiny na vznik poruch chování, zejména typu „nevázanosti“ s typickou příznakovou triádou (potulování, lhavost, krádeže), vyplývající v podstatě z nedokonalé vazby dítěte k jeho rodičům a k sociálnímu světu vůbec.“²² Zatímco závažnější, ale zdaleka méně častá, je absence matky, s tzv. „paternální deprivací“ tj. nepřítomností otce, se setkáváme velmi často. Dítěti vyrůstající bez otce (pokud není nahrazován nějakou rodině blízkou mužskou osobou) chybí vzor mužskosti, který je zvláště u chlapců velmi

²² Matějček, Zdeněk; Langmeier Josef: *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974. s. 140.

důležitý. Podle amerického výzkumu 855 matek a jejich šestiletých dětí, u kterých bylo podezření na špatné zacházení a týrání, uvedlo 79% těchto dětí, že má ve svém okolí určitý otcovský vzor (vlastní otec, nevlastní otec, přítel matky, a další). Tyto děti oproti dětem, které tento vzor postrádaly, vykazovaly lepší výsledky v poznávacích testech, vyšší sebevědomí, lepší sociální přizpůsobení a méně depresivních symptomů.²³

Dalším faktorem, ke kterému je potřeba přihlédnout, je to, že u osamělých matek můžeme přepokládat jak vyšší celkovou zátěž (kromě samostatné výchovy dětí finanční zabezpečení rodiny), která samotná znamená velkou časovou vytíženost a v důsledku možný menší zájem o dítě, tak vyšší výskyt méně vyrovnaných osobností a tím pádem větší riziko pro zázemí dětí.

Důležité také je, za jakých okolností k absenci rodiče došlo. Dítě, kterému jeden z rodičů zemře, je vystaveno souhrnně silné afektivní deprivaci (stesku, pocitu křivdy, ztrátu jistoty,..). Pokud nastane úmrtí obou rodičů je situace o to vážnější, že se pro dítě hledá náhradní prostředí, které v případě ústavní výchovy může být značně deprivující a tento přechod traumatizující.

Dítě vystavené rozvodové situaci většinou prožívá delší stresující období obvykle charakteristické třemi stadii: od rodinného nesouladu, přes rozvrat a rozvod. Z hlediska psychických potřeb je zde ohrožena hlavně potřeba jistoty a identity, přičemž nejcitlivější je z hlediska specifické vývojových potřeb období okolo 9-12-ti lety. „Podstatnou složkou identity dítěte je totiž představa o vlastním původu, rodičích, časném dětství atd. Zdravou identitu tedy velice posiluje, jestliže může i po rozvodu pokládat oba své rodiče za "normální" a úctyhodné lidi. Naopak jeho identitu narušuje, jestliže musí při každé příležitosti vyslechnout znehodnocující poznámky na adresu jednoho či druhého z nich.“²⁴

---

²³ Hoboken, Wiley: The role of the father in child development. New Jersey: John Wiley & Sons 2004. s. 436.

²⁴ https://www.zdravcentra.cz/cps/rde/xchg/zc/xsl/3141_3383.html

Někdy dítě k rodiči, který je opouští, nemá příliš blízko, jindy může být vazba tak silná a odloučení natolik dramatické, že dítě nese odluku od rodiče podobně těžce jako při úmrtí. Často důsledky této psychické zátěže způsobené rozvodem rodiče ani jiné blízké osoby včas nerozpoznají. „Nejde totiž jen o důsledky, které by se projevovaly bezprostředně a okamžitě, ale o takové mechanismy, které se začnou projevovat ve vzorcích chování dítěte třeba v období puberty, či dokonce až na začátku jeho dospělosti.“²⁵ Například Trnka (1961, 1966) srovnával 118 dětí z rozvedených manželství a se stejným počtem dětí z kontrolní skupiny. Zjistil, že v sociometrii ve školním kolektivu bývají tyto děti považovány za neoblíbené, samotářské, bázlivé, neukázněné, nepořádně a hádavé. Zřejmě jsou velmi nejisté, nedůvěřují příliš okolí a postrádají citovou jistotu.²⁶ Dalším ukazatelem na nevýhodnost rozvodovosti je fakt, že do extrémně mladých manželství často vstupují muži a ženy z rozvedených manželství, kde se matka vdávala velmi brzo – až na hranici zletilosti.²⁷

Samotný fakt rozvodovosti ale nemusí být nutně deprivativní. Jsou rodiče, kteří velmi usilují o to, aby se rozvodová situace dětí co nejméně dotkla. Žijí třeba odděleně a s jinými partnery, ale umožňují dětem kontakt s oběma rodiči a snaží se nezatahovat děti do jejich konfliktů. Proto také řada těchto dětí zůstává duševně vyrovnaná a společensky dobře adaptovaná.

Sourozenci jsou dalším významným faktorem ovlivňující rozvoj dítěte. Důležité jsou také tzv. sourozenecké konstelace – tedy pohlaví, věk a pořadí, ve kterém se děti narodí. Nejvíce rizikové mohou být tyto třeba tyto možnosti: Jednak vyšší počet sourozenců, kdy jsou rodiče příliš vytíženi a dítě vyrůstá „ve stínu“ svých sourozenců, přičemž nejhorší pozici mají v tomto ohledu děti prostřední. „Není divu, že prostřední děti se cítí odstrčené jako páté kolo u vozu nebo aspoň jako někdo přebytečný, kdo je pořád předbíhán a zatlačován do pozadí

---

²⁵ Dytrych, Zdeněk; Matějček, Zdeněk: *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing 2002, s. 42.

²⁶ Matějček, Zdeněk; Langmeier Josef: *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974. s. 148.

²⁷ Dytrych, Zdeněk; Matějček, Zdeněk: *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing 2002, s. 4.

mladšími nebo staršími sourozenci.²⁸ A nebo naopak situace jedináčka, především co se týká absence kontaktu s vrstevníky a obvykle značných nároků rodičů. V smyslu deprivace o těchto faktorech můžeme uvažovat spíše z hlediska sekundárních činitelů. A vždy záleží na individualitě sourozenců a individuální podobě vztahu s rodiči.

3.1.2. Socioekonomická a kulturní úroveň rodiny

V souvislosti s psychickou deprivací se považují za rizikovější dvě varianty – jak velmi nízká socioekonomická úroveň rodiny a tak naopak vysoká. „Lze jen přepokládat, že relativně nadměrné bohatství může mít na děti a dospívající podobný vliv, jaký má relativní chudoba a bída. Stejně jako v případě bídy půjde o vzdálený, nikoli bezprostřední vliv.“²⁹

V případě té nízké úrovně hovoříme hlavně o rizicích týkajících se špatného prostředí pro psychický rozvoj, které může být ale provázeno i projevy citové deprivace. Takové děti „vyrůstají obvykle v jednoduchém, primitivním prostředí, s nedostatečnou hygienou, bez vhodných vzorů vyspělého chování. Nechodí řádně do školy a nemají ve svém prostředí příležitost rozvinout svůj psychický potenciál.“³⁰

Na druhou stranu v prostředí vyšší socioekonomické úrovně někdy trpí děti jak „hmotným nadbytkem“, tak absencí rodičů, kteří z důvodu pracovního či volnočasového vytížení netráví s dítětem dostatek času. „Jsou případy, kdy rodiče zahrnují dítě dárky a všemi možnými krásami světa, aby mu tak *vyňahradili* nedostatek času, který by mu měli věnovat, nebo aby si tím *vykoupili* nedostatek zájmu, který by o ně měli mít.“³¹ Navíc přesycení hračkami (které rodiče ani prarodiče původně špatně myslet nemusí) má hned několik nevýhod: dítě, které hned má na co si vzpomene nezná příliš pocit těšení a pocit radostné úlevy z naplněné touhy a navíc příliš mnoho hraček svádí k povrchnímu zájmu i možné nesoustředěnosti.

---

²⁸ Leman, Kevin: *Sourozenecké konstelace*. Praha: Portál 2006, s. 90.

²⁹ Koukolík, František, Drtilová, Jana: *Život s deprivanty I: Zlo na každý den*. Praha: Makropulos 2001. s. 276

³⁰ *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, kolektiv autorů. Praha: GRADA Publishing, 1995 s. 87.

³¹ Dytrych, Zdeněk; Matějček, Zdeněk: *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing 2002, s. 120.

Dalším faktorem, který souvisí se socioekonomickou úrovní rodiny, je zaměstnanost matek. Ta může mít příčiny nejrůznější. Na jednu stranu to může být ekonomická nutnost, jako je tomu třeba u osamocených matek, snaha vyhnout se konfliktům v rodině nebo o uspokojení citové prázdnoty či touha po kariéře. Názory odborníků se na škodlivost zaměstnanosti matek se různí. Kubička (1956) zkoumal 117 752 dětí pražských škol a zjistil, že děti zaměstnaných matek mají významně horší prospěch a horší chování. E. Herzogová považují zaměstnanost matky za sekundární, a nikoliv primární činitel při výchově a rozvoji dítěte. Důležitější podle ní je celková osobnost rodičů, kvalita vztahu k dítěti, než faktické množství času, které s dítětem stráví. Dále podle ní mezi psychology a sociálními pracovníky vzrůstá přesvědčení, že pro mnohé matky je odloučení od dítěte po určitou dobu prospěšné, protože jsou potom k dítěti trpělivější a citlivější, takže to pro dítě nakonec vychází lépe, než kdyby byly s matkou pořád.³²

3.2. Deprivace v rodině daná vnitřními okolnostmi

Neuspokojivý vztah mezi dítětem a rodičem může mít vnitřní psychologické příčiny, kvůli kterým nejsou psychické potřeby dítěte satureovány a to předně ze strany matky či osoby, která jí v této roli zastupuje. Příčiny takovéto deprivace mohou být nejrůznější.

3.2.1. Deprivace z důvodu emoční a charakterové nezralosti rodičů

„Je známo, že chladný vztah rodičů k dítěti a neschopnost vychovávat je, může být do značné míry podmíněna okolnostmi, že oni sami prožili dětství v nevládném rodinném prostředí.“³³

Rodiče, kteří byli sami v dětství deprivováni a nevyřešili tak úplně své dětské problémy, mohou být infantilní a s pocity křivdy a nedostatku lásky a tak jsou zaujati jen svými problémy. Bývají někdy citově plošší,

---

³² Matějček, Zdeněk; Langmeier Josef: *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974. s. 155-157.

³³ *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*, kolektiv autorů, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1979, s. 79.

bez schopnosti navázat hluboký a stálý partnerský vztah, egocentričtí a neempatičtí. Takovými matkám (nebo osobám v jejich roli) často chybí potřebná mateřskost, citlivost pro potřeby dítěte a nejsou schopny vytvořit „teplo domova“.³⁴

3.2.2. Duševní poruchy neurotického nebo psychotického rázu

„Podstatným rysem této kategorie je neschopnost porozumět potřebám dítěte a neschopnost je saturovat, změna a ochuzení interakce mezi matkou a dítětem, zúžená a neadekvátní stimulace (např. chudý řečový projev, primitivní emoční reakce, nedostatek modelového sociálního chování – tj. norem, diferencovaných rolí atd.³⁵).“ Jedno z nejzávažnějších rizik představují v tomto ohledu depresivní stavy, kdy matka na dítě v podstatě nereaguje a neposkytuje mu žádnou citovou odezvu. Míra deprivace z těchto příčin může být i natolik závažná, že se potom hovoří o „domácím hospitalismu“ a tyto děti vykazují podobnou symptomatologii jako nejhůře zanedbané ústavní děti.

3.2.3. Chladná výkonnostní výchova

Některým matkám chybí přirozená silná citová vazba k dítěti. Přesto se dítě snaží s velkými ambicemi vést. Čtou třeba i odbornou psychologickou a pediatriickou literaturu a dítě, které v lecčems skutečně může prospívat a dosahovat určitých úspěchů, je jí spíše prostředkem k dosažení uznání u lidí. Takové dítě ale žije v prostředí citového vakua, což se více či méně projeví ne až tak v celkovém opoždění vývoje, jako spíš v určité jednostrannosti. Ačkoliv ovládají řadu říkanek a písniček, mohou velmi dobře rozvinutou paměť a obecně mohou vynikat v naučených dovednostech, lidi kolem sebe jakoby příliš nevnímali. Spíš,

---

³⁴ Matějček, Zdeněk; Langmeier Josef: *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974. s. 157-158.

³⁵ Vágnerová, Marie: *Abnormální vývoj osobnosti jako následek negativního působení*. Technická univerzita v Liberci: Liberec 1995, s. 6.

když po nich něco chtějí. Obvykle nemají příliš rády společnost cizích dětí a obecně nereagují vstřícně na snahu kohokoliv o intimnější vztah, spíše v nich vzbuzuje odpor. Zdeněk Matějček to přirovnává dokonce k určitému „autismu“, protože někdy míra odloučenosti od lidí může být taková, že jsou pokládány za hluché, protože působí dojmem, jakoby vůbec své okolí nevnímaly.³⁶

3.2.4. Pokus M. Ainsworthové

Zajímavý je pokus M. Ainsworthové (1969). Ta zkoumala vazbu 12-ti měsíčního dítěte a rodiče. Dítě zavedla s rodičem do pěkně vybavené místnosti s hračkami. Poté, co si tam dítě přivykne ho rodič opustí. Ukázalo se, že děti reagují různými způsoby podle kvality vazby k rodiči:

1. *Jistá a bezpečná vazba.* Dítě po odchodu rodiče protestuje, dá to rodiči najevo, když se vrátí, ale nechá se snadno uklidnit a hraje si dál. Z dalších výzkumů pak vyplynulo, že tyto matky jsou obvykle k potřebám dítěte citlivé a jejich vztah má oboustranně hravé prvky.
2. *Nejistá vazba.* Tyto děti reagují různým způsobem:
  - a) Navenek po odchodu neprotestují, ale když se rodič vrátí, nespouští ho z očí a nehrajou si. (tj. *nejistá vyhýbavá vazba*)
  - b) Výrazně dávají najevo nevoli, která setrvává i po příchodu, drží se rodiče, křičí a odstrkují nabízené hračky. (tj. *nejistá obojaká vazba*)

Z dalších výzkumů pak vyplynulo, že celých 70% matek, jejichž vazba k dítěti je nejistá, mělo nejistou vazbu k vlastní matce. To poukazuje na závažnost deprivace i z hlediska určité „dědičnosti“ tedy transgeneračního přenosu.³⁷

---

³⁶ Matějček, Zdeněk; Langmeier Josef: *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974. s. 160-161.

³⁷ Koukolík, František, Drtilová, Jana: *Život s deprivanty I: Zlo na každý den*. Praha: Makropulos 2001. s. 116-117.

4. Následky psychické deprivace

Každá psychická potřeba nabývá různého významu ve vývoji dítěte, v různých fázích se projevuje zvýšená citlivost na různé typy deprivace. “Například v raném věku jsou důsledky citového strádání větší než v pozdějším období. Závažná a dlouhotrvající deprivace může vést k narušení psychického vývoje, k nerovnoměrnému rozvoji některých složek osobnosti či ke vzniku specifických psychických odchylek.”³⁸

V souvislosti s následky psychické deprivaci bychom měli uvažovat dvojí: jednak projevy psychické deprivace u dětí a potom další následky psychické deprivace v dospělosti.

4.1. Projevy psychické deprivace u dětí

Projevy psychické deprivace u dětí jsou různé podle závažnosti, délce a míře deprivace. V prostředí ústavní péče byly vyzorovány čtyři rozdílné typologie čtyři základní typologie reakcí a vývojových typů dětí vzhledem k deprivaci:

1. Typ „**normoaktivní**“ či **relativně dobře přizpůsobený**. Sem patří děti, které si v ústavním prostředí relativně našly „své místo“ a „své lidi“. Bývají vychovateli a personálem oblíbeni a tím pádem

---

³⁸ Vágnerová, Marie: *Psychopatologie pro sociální pracovníky I.*, Liberec: Technická univerzita v Liberci 2003, s. 20.

dostávají i více citové odezvy od dospělých. Tato „vyrovnanost“ je ale samozřejmě relativní, protože pod tlakem dalších nároků v životě se může snadno zhroutit.

2. **Typ hypoaktivní či útlumový.** Typickými projevy této skupiny dětí je celková apatie, rezignace, pokles iniciativ a výkonu. Zajímají se hlavně o svět věcí a neosobních událostí. Jsou spokojené, mají-li své hračky, ale dokážou reagovat i agresivně, pokud je někdo vyruší. K vychovatelům jsou obvykle „neúčastní“.
3. **Typ sociálně hyperaktivní.** Tyto děti se snaží získat sociální kontakt za každou cenu. Běhají za vychovateli, za návštěvami i za cizími lidmi ve snaze upoutat jejich pozornost. Neumí se ale doopravdy na někoho citově vázat. Typická je pro ně značně rozptýlená pozornost a malá soustředěnost při hře, učení či práci kvůli které i při dobré inteligenci zaostávají.
4. **Typ sociálně provokativní.** Tyto děti se snaží získat pozornost i násilným, rušivým, provokujícím způsobem a často i agresivním chováním vůči ostatním dětem, ve kterých vidí konkurenty. Jsou velmi vzdorovité, dráždivé, „nezvladatelné“ – jakmile jsou ale s vychovatelem samy jsou rázem ukázněné, přítulné a hodné.
5. **Typ charakterizovaný náhradním uspokojováním potřeb.** Tyto děti se snaží nahradit ochuzení z oblasti citové a sociální z jiných oblastí – tj. potřeby na nižší úrovni. Příznačné je přejídání, masturbace, narcistické tendence, agresivita vůči slabším, šikanování, trápení zvířat apod.³⁹

Tato typologie je příznačně hlavně pro prostředí dětských domovů, kde se deprivace projeví obvykle intenzivněji než v rodinném prostředí. Jsou děti, u kterých se nemusí deprivace – či spíše subdeprivace – projevit v nějak nápadnějším chování. Přesto ale se projevit může. Velmi zajímavý je v tomto ohledu výzkum, který probíhal delší dobu pod vedením profesora Matějčka o pozdních následcích deprivace.

---

³⁹ Matějček, Zdeněk; Bubleová, Věduna; Kovařík, Jiří: *Pozdní následky psychické deprivace s subdeprivace*, Praha: Psychiatrické centrum Praha 1997, s. 9-10.

4.2. Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace

Výzkum prof. Matějčka srovnával několik skupin osob. Děti vyrůstající až do konce povinné školní docházky v dětských domovech, děti vychovávané v SOS dětských vesničkách, děti vychovávané individuálně v pěstounských rodinách, děti narozené prokazatelně z nechtěného těhotenství a děti z těhotenství přijímaného a představující přibližnou společenskou normu (kontrolní děti), přičemž v době výzkumu se nacházeli ve věkovém rozpětí od mladší do střední dospělosti.

Z výzkumu jasně vyplývá, že děti vyrůstající dlouhodobě v ústavních zařízeních se v pozdějším věku ve vývoji osobnosti a ve společenském uplatnění poměrně nejvíce odchyľují od běžné normy. Muži z dětských domovů a muži z SOS dětských vesniček jako skupina vykazují vyšší míru kriminality, což lze dát do spojitosti s nedostatkem otcovské autority. Ženy z dětských domovů podstoupily nejvyšší procento potratů (tj. 68%). Zajímavé dále je, že u skupiny nechtěných dětí (tedy zřejmě dětí do jisté míry subdeprivovaných) se setkáváme s rozdílem mezi ženami a muži. 2x více těchto žen bylo dosud svobodných oproti kontrolní skupině a nejvíce je jich rozvedených. Také celková životní nespokojenost je oproti ženám z kontrolní skupiny dvojnásobná (30/16-ti procentům).

„Závěr celé úvahy tedy vyznívá v tom smyslu, že rozdíly v nálezech mezi jednotlivými skupinami nejsou dílem jen celkové psychické deprivace, jíž jsou děti vystaveny v různé míře v časném věku, ale že velmi pravděpodobně se tu uplatňuje i specifická deprivace podnětů důležitých pro vytváření zdravé pohlavní identity v pozdějších (specificky citlivých vývojových obdobích.“⁴⁰ Důležitým obdobím je v tomto smyslu střední školní věk dítěte, „kdy se pohlavní identita diferencuje a kdy rodičovské chování vůči malému dítěti začíná dostávat zřetelně „dospělou“ formu.“⁴¹

---

⁴⁰ Matějček, Zdeněk; Bubleová, Věduna; Kovařík, Jiří: *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*, Praha: Psychiatrické centrum Praha 1997, s. 63

⁴¹ Matějček, Zdeněk; Bubleová, Věduna; Kovařík, Jiří: *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*, Praha: Psychiatrické centrum Praha 1997, s. 55-64.

4.3. Reparabilita psychické deprivace

Jako nejvhodnější forma pomoci dětem vyrůstajících v ústavním prostředí se jeví jednoznačně náhradní rodinná péče. I ta ale nemusí proběhnout úspěšně. Pro hodnocení úspěšnosti pěstounské péče navrhuje Jarmila Koluchová tyto kritéria:

1. Hloubka a stabilita citových vztahů mezi pěstouny a dítětem
2. Tolerance poruch a problémů ve vývoji dítěte
3. Společná perspektiva dítěte s pěstounskou rodinou⁴²

Jedním z pozitivních závěrů již zmiňovaného výzkumu Matějčka a kolektivu bylo zjištění, že děti z SOS dětských vesniček a z individuální pěstounské péče se ve výzkumu příliš neliší a jsou spíše bližší kontrolní skupině dětí než těch, co vyrůstaly v dětských domovech.⁴³

Navíc je třeba vždy uvažovat o možnosti terapie i v dospělém věku, která může v nápravě psychické deprivace velmi pomoci.

---

⁴² Koluchová, Jarmila: *Diagnostika a reparabilita psychické deprivace*. Olomouc 1987, s. 22.

⁴³ Matějček, Zdeněk; Bubleová, Věduna; Kovařík, Jiří: *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*, Praha: Psychiatrické centrum Praha 1997, s. 55.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Cílem kvalitativního výzkumu je posouzení, zda a v jaké míře byla přítomná citová deprivace v dětství respondenta, případně jaké jsou možné dopady této deprivace na jeho současný život. Jak jsem již předeslala v úvodu, vybrala jsem si dvě cílové skupiny: jednak skupinu osob označovanou písmenem A, u kterých bych deprivaci či subdeprivaci spíše nepředpokládala – a skupinu B, která zřejmě deprivací či subdeprivací nějakou mírou prošla. Vybírala jsem osoby z okruhu lidí, které lépe znám a jsem na ně do jisté míry navázána. Myslím si, že tato skutečnost přispěla k tomu, že dotazované osoby neměly žádné větší problémy otevřeně o svém dětství mluvit, i když se případně jednalo o problémy závažnějšího a intimnějšího charakteru.

Částečně strukturovaný rozhovor se skládá z otázek různého zaměření, které vychází z určitých kritérií na posouzení míry deprivace a jejích dopadů:

- 1) obecná kritéria zjišťující chtěnost/nechtěnost či přijetí/nepřijetí dítěte, celkové klima a atmosféru v rodině a subjektivní pocit strádání v dětství – čeho se případně týkal
- 2) složení rodiny (přítomnost či nepřítomnost rodiče/rodičů případně náhradní osoby v roli rodiče, počet a vzájemné vztahy sourozenců)
- 3) kolektivní péče zvláště v jeslích, ale také ve školce (doba strávená v těchto zařízeních, celková spokojenost v tomto prostředí)
- 4) matka a otec (osobnost rodiče, vztah respondenta s rodičem a jejich partnerský vztah)
- 5) styl výchovy rodičů (liberální/autoritativní/autoritářská; absence/přítomnost fyzických trestů)
- 6) celková spokojenost se sebou a se svým životem

- 7) schopnost navazovat partnerské vztahy/kvalita partnerského vztahu
- 8) očekávání rodičovské role/výkon rodičovské role (míra nejistoty, „těšení se“, spokojenosti s případnou rodičovskou rolí)

Tato kritéria jsou obsažená v základních otázkách, které jsem respondentům pokládala s tím, že v případě potřeby jsem v rozhovoru podstatnější věci a problémy rozvedla doplňujícími otázkami.

Na základě rozhovoru v krátké úvaze shrnuji podstatné momenty a problémy, se kterými se potýkal a předkládám názor na míru deprivace či subdeprivace a na případné dopady této deprivace na jeho současný život. Objektivní odhad deprivace a míry deprivační situace je náročným úkolem pro podrobný a komplexní psychologický rozbor. Proto považuji své závěry spíše za určité domněnky, které se sice zakládají na jasných kritériích, které jsem si stanovila, nicméně je nepovažuji za konečné. Myslím, že toto také patří ke kompetencím sociálního pedagoga. Rozpoznat případné psychické problémy klienta a do jisté míry být i schopný odhadnout příčiny tohoto stavu. Zároveň však jej v případě potřeby dále odkázat na odbornou psychologickou pomoc.

1. Skupina A

1.1. Veronika K.

Byla jsi chtěným či přijímaným dítětem?

Přijímaným určitě, chtěným – tak asi to bylo trochu překvapení, ale nevadilo to.

Jaká byla taková celková atmosféra ve vaší rodině, jaký takový pocit z dětství převažuje? Byla u vás taková ta rodinná pohoda?

Většinou jo, spíš jo.

Kolik máš sourozenců? Jaké jsou mezi vámi rozdíly? Jaké máte vzájemné vztahy?

Sourozenců mám pět, první čtyři po roce za sebou, pak další po třech a pěti letech. A vztahy máme dobrý, hodně dobrý a je to hezký.

A ty jsi pátá?

Jo.

Máš pocit, že by někdo z tvých sourozenců byl nějak protěžován rodiči na úkor jiného?

To spíš jako v takové běžné rodině byl u nás nejstarší oblíbený u rodičů. Asi měla sestra nejvíc pozornosti. Ale jinak ne, nijak zvlášť.

Navštěvovala si jesle nebo školku?

Ne.

Jak bys charakterizovala svoji matku? Byla k tobě citlivá? Měla na Tebe čas? Případně měla nějaké psychické problémy?

Psychické problémy neměla. Byla citlivá, mateřská a čas si kdykoliv našla. Taková hodná maminka.

A když vás bylo hodně sourozenců, neměla jsi pocit, že by měla na tebe míň času?

Ne, neměla jsem ten pocit. ... Takhle - nikdy mě to nenapadlo.

Jak bys charakterizovala svého otce? Jaký měl pro tebe význam? Měl na Tebe čas? Měl nějaké psychické problémy?

No tak tatínek ten spíš takový hodně autoritativní, trochu jsme se ho báli – před ním jsme si netroufli to co před mámou. Viděli jsme se o víkendech a večer.

Byl hodně v práci?

No, byl hodně v práci, ale nevadilo mi to nějak. Na výchově se taky podílel.

A to jak byl hodně autoritativní, nebylo to někdy stresující nebo zatěžující?

Občas jo, ale to bude asi hlavně tím, že já (vlastně i moji sourozenci) jsme hodně po mámě. A táta je trochu míň citlivý.

Jaký měly rodiče vztah?

Já myslím, že se mají rádi pořád a taky měly. Nikdy se moc nehádali a když, tak ne před náma.

Jak bys charakterizovala styl výchovy tvých rodičů?

Myslím, že se hodně doplňovali – maminka byla hodná a spíš nás nechávala, ať si děláme, co chceme, zatímco táta, ten nám hodně říkal, co je správný a jak se máme chovat. K tomu nás máma samozřejmě taky vedla. Spíš táta byl takový ten přísnější.

Kdybys měla říct, co Ti pocitově v dětství nejvíc chybělo, čím si nejvíc strádal, co by to bylo?

Nad tím jsem nepřemýšlela.. Nemám pocit, že by mi něco chybělo. Jsem spokojená.

Můžeš říct, že jsi v zásadě se sebou a se svým životem spokojená?

Tak v zásadě jo. Umím si i představit, že bych žila jinak. Ale v těch podmínkách, které mám, jsem spokojená.

Myslíš si, že máš problémy v navozování partnerských vztahů? Jsi spokojená se svým partnerským životem?

Myslím, že nemám. No a se svým partnerským životem jsem spokojená.

Jaká jsou Tvá očekávání rodičovské role? Jsou, myslíš, spojená s obavami nebo s výraznější nejistotou? Případně těšíš se na to, že bys měla děti?

No, ještě se netěším, protože jsem mladá a obavy nemám žádný. Spíš až budu mít takové podmínky, abych mohla mít děti, tak si je pořídím. Z ničeho nemám strach, spíš se i někdy těším.

Veronika K. (22 let) si ze svého dětství nepamatuje pocit žádného zvláštního strádání. Ačkoliv je pátá z šesti sourozenců, matka byla natolik mateřská a vnímavá, že si nemyslí, že by strádala nedostatkem pozornosti. Rodiče se vlastně ve výchově tak tradičně doplňovali. Matka byla dobrým ženským a mateřským příkladem, zatímco otec byl přísnější a náročnější. Veronika K. připouští, že jeho autoritativnost a někdy menší citlivost pro ni někdy byly stresující. Veronika K. je se svým životem a partnerským vztahem spokojená. Rodičovské role se neobává a vlastně se na děti těší.

Nemyslím si, že by v dětství byla vystavena nějaké významnější deprivaci situaci. Naopak myslím, že prožila výjimečně šťastné dětství a její citové potřeby byly dostatečně saturovány, což se odráží, myslím, i v její celkové současné spokojenosti.

1.2. Jana D.

Byla jsi chtěným či přijímaným dítětem?

Určitě jsem byla chtěné i přijímané dítě.

Jaká byla taková celková atmosféra ve vaší rodině, jaký takový pocit z dětství převažuje?

Myslím, že dobré klima, ... vždycky jsem se vracela domů jako do takového útočiště.

Kolik máš sourozenců? Jaké jsou mezi vámi rozdíly? Jaké máte vzájemné vztahy?

Mám dvě sestry a jsou mezi námi vždycky tři roky. Já jsem prostřední. Vzájemné vztahy máme teď už dobrý, samozřejmě, že dřív jsme spolu bojovaly, ale teď už je to dobrý, občas mírně konfliktní, ale celkově dobrý.

Máš pocit, že by někdo z tvých sourozenců byl nějak protěžován rodiči?

Tak jako ze svého subjektivního pohledu samozřejmě, že jsem ten pocit někdy měla. Ale teď, když se ohlídnu zpětně a vezmu to nějak objektivně, tak ne.

A netrpěla jsi třeba nějak tím, že bys měla pocit, že se ti rodiče třeba míň věnujou, když jsi tak obklopená těma sourozencema?

Že by se mi kvůli tomu rodiče míň věnovali, to určitě ne, Spíš jsem měla pocit, že ty ségry se proti mně vždycky nějak spikly a třeba mě vyštvaly z nějaké party nebo tak. Ale od rodičů to ne.

Navštěvovala si jesle nebo školku?

Do školky jsem chodila a vůbec se mi tam nelíbilo. To bylo fakt trauma..

Proč? Chtěla jsi být víc u mámy nebo čím to bylo?

Byla jsem takovej outsider, takový to tichý, hodně nesmělý dítě a v podstatě jsem ve školce neměla žádné kamarády a na základce kromě jedný taky žádný. A čím to je, to nevím.

Jak bys charakterizovala svoji matku? Byla k tobě citlivá? Měla jsi pocit, že se Ti věnuje? Případně měla nějaké psychické problémy?

Když jsem byla malá, tak jsem určitě žádný psychický problémy nevnímala. A teďko vím, že nějaké deprese měla a určitě k tomu má trochu tendenci. Myslím, že se mi určitě dost věnovala, to nám všem. Prostě rodiče se nám fakt věnovali hodně si myslím. Jak moc byla citlivá, to nevím. Myslím, že když jsem byla menší, že by mohla být ještě trochu víc citlivá, třeba se víc zajímat o to, co prožívám. Protože to je věc, kterou jsme my v rodině nikdy neřešili a možná to mi taky trochu

chybí. Protože já si s rodičem nepovídám o tom, jaký mám pocity, co mě trápí a tak, to vůbec. To spíš teď se začala matka snažit a třeba se mě zeptá, jestli už mám kluka a tak. (smích) Takže trochu mi asi chyběl takovej důvěrnej vztah.

Ty máš asi taky takovou uzavřenější povahu, to může být asi taky tím..

To jo, to rozhodně... Ale myslím, že to je tím, že ani ty rodiče nerozvíjeli nějakou otevřenou vztah. Byly možná takový trochu puritánský nebo tak.

Dobře.. a mohla bys mi teď takhle podobně přiblížit tátu?

No, s tátou mám takový bližší vztah. Je to taky tím, že jsem jeho povaha úplně, jsme hodně podobný, máme společný zájmy a témata. Otec se nám všem hodně věnoval, když to srovnám s tím, jak se dnes rodiče obvykle věnují.

A byl jako citlivý?

Nevím.. ... Asi tam nevidím žádnou extrém ani u jednoho z rodičů. Možná ale spíš trochu míň citlivý. Ale ne asi v tom, že by byly nějak míň citlivý.. spíš ale v tom, že jsme o tom nikdy nemluvily. Psychické problémy nemá.

Jaký měly rodiče vztah?

Dobřej, myslím, že dobřej. Jako občas se hádaly, ale to je asi úplně normální. Myslím, že i dneska mají dobřej vztah. Určitě se mají rádi, i když je to trochu problematický, ale hodně se snaží, hlavně otec (smích).

Jak bys charakterizovala styl výchovy tvých rodičů? Trestali vás třeba rodiče nějak?

No, tresty byly, ale ne extrémně. Občas jsme dostaly přes prdel, schovávaly jsme třeba našim rákosku. (smích) Myslím, že styl výchovy byl dobřej, úplně přiměřený a spíš teda přísnější než nějaký liberální.

A byly spravedlivý?

No, tak ... vždycky máš pocit, že je to nespravedlivý ten trest jako.. Jako co se týče nás sester, tak myslím, že v zásadě asi jo. Třeba ta mladší sestra jako takovej benjamínek, ty toho prošlo určitě víc než nám a tak..

Kdybys měla říct, co Ti pocitově v dětství nejvíc chybělo, čím si nejvíc strádala, co by to bylo?

No možná právě nějaká větší otevřenost – možná trochu otevřenější vztah s rodičema. Když teď vidím rodinu mojí tety, tak to je právě úplně opak. Ale myslím, že jsem měla celkem spokojený dětství... Až na to, že jsem byla ve školce a ve škole žádný moc kamarády, že jsem byla takovej outsider, asi fakt ty kamarádi, ti mi chyběli hodně.

Můžeš říct, že jsi v zásadě se sebou a se svým životem spokojená? Chtěla bys, aby bylo třeba něco jinak?

No, to bych chtěla, aby něco bylo jinak. Asi úplně spokojená nejsem. Já nevim.. (smích) Určitě se snažím na leccems pracovat. ... Nejsem spokojená se svojí schopností nakládat s časem, chtěla bych ho využívat líp a to se mi nedaří. Asi můj problém spočívá v tom, že já sama mám od sebe velká očekávání, která se mi nedaří plnit a z toho pak plynou asi určité pocity méněcennosti.

Myslíš si, že máš problémy v navozování partnerský vztahů? Jako jestli jsi třeba nějak nejistá nebo tak?

Jo, myslím, že jo.. (smích). Já myslím, že už ani nejsem nejistá. A problém tam je, akorát nevím v čem. Někdo.. třeba takový ty blízký kamarádky mi říkaj, že jsem moc chytrá, což třeba já si o sobě nemyslím, ale že působím moc chytře na ty chlapy.. a že třeba je to odradí, že potřebují mít navrch.. já nevím.. Možná jsem zatím akorát nepotkala toho pravého (smích) a nebo mi zatím všichni praví utekli..

A když by sis představila, že bys měla rodinu a děti – jaké jsou takové očekávání té rodičovské role? Jestli se toho třeba nějak obáváš nebo vyloženě těšíš nebo tak..

No, myslím, že to je docela záprah. Protože každé rodič, chce být úplně nejlepší rodič a partner. A pak, když na to přijde, tak člověk vidí, jak je to těžký. Ale já myslím, že se na to spíš jako těším, že bych chtěla třeba vychovávat děti a tak. Prostě jim něco předávat. A myslím si, že na to třeba i mám.

Jana D. (25 let) pochází z úplné rodiny, je prostřední ze tří sester. Celkové klima v rodině považuje za dobré, dětství za celkem spokojené. Rodiče se jim výjimečně věnovali, vztah mají celkem dobrý. U matky zmiňuje psychické problémy ve smyslu určité depresivnosti. Výchova

byla celkově přísnější, v dětství i zmiňuje v souvislosti s fyzickými tresty určité pocity nespravedlnosti, dnes ale hodnotí přístup rodičů jako celkově spravedlivý. Ačkoliv rodiče nepovažuje za vyloženě necitlivé, scházela jí ve vztahu k nim větší otevřenost, myslí si, že i to je příčinou její určité uzavřenosti. Dále zmiňuje koalici sester proti ní a problémy s navozováním vrstevnických vztahů, jak ve školce, tak ve škole se považovala za outsidera. V současnosti se spokojená necítí, zřejmě jí chybí partnerský život, má na sebe značné nároky a má pocit, že nesplňuje svá očekávání.

V případě Jany D. je celkově těžší usuzovat míru deprivacních okolností. Myslím, že pokud zde takové nastaly, tak v nějaké skrytější, obtížněji uchopitelné podobě a spíše ve smyslu subdeprivace. Také je možné, že těžkosti, které zmiňuje, mají příčinu v jiné škále problémů než by byla deprivace jako taková. V tomto případě těžko dojdou k jasnému závěru, spíše nastíním určité otázky, které mě v této souvislosti napadají. Jana D. zmiňuje určitou citovou uzavřenost rodičů. Je otázkou, zda v této uzavřenosti nebyl spíše ze strany matky (zmiňuje psychické problémy) skrytý určitý citový chlad a to i přes to, že se jí hodně věnovala. Přes své značné úsilí Jana D. stále nesplňuje svá očekávání. Nemá toto příčinu v celkově přísnější a náročnější výchově rodičů tím, že na děti kladla přílišné požadavky? Není hlavní příčinou problémů s vrstevnickými vztahy (jak nedostatku kamarádů v dětství, tak současného partnerského života) celková povahová uzavřenost, které sice uzavřenost rodičů mohla do jisté míry napomoci, ale v zásadě je to určitá osobnostní danost?

1.3. Magdaléna F.

Byla jsi chtěným či přijímaným dítětem?

Byla, nebyla jsem plánovaným dítětem, ale přijali mě samozřejmě rodiče s láskou.

Jaká byla taková celková atmosféra ve vaší rodině, jaký takový pocit z dětství převažuje?

Celkové klima bylo velmi pozitivní. Samozřejmě lišil se přístup maminky a tatínka. Celkově se snažili o přístup rodičů spíše přísných, ale spravedlivých.

Kolik máš sourozenců? Jaké jsou mezi vámi rozdíly? Jaké máte vzájemné vztahy?

Mám pět sourozenců. Jsem třetí v pořadí. Mám dva starší bratry, dva mladší bratry a jednu mladší sestru. Největší rozdíl je mezi nejmladším a nejstarším bratrem zhruba sedmnáct let. Dalo by se říci, že se všemi sourozenci mám dobré vztahy, k někomu mám blíž, s někým je to čistě příbuzný, přátelský vztah, nicméně ne nějaký úplně intimní. Intimnější vztah mám s mladšími bratry a se sestrou. S tím nejmladším si opravdu hodně rozumím, povídáme si téměř o všem.

Byl někdo z vás protěžován rodiči na úkor jiného?

To se vůbec nedá říct. Otec byl stoprocentně spravedlivý, maminka řekla bych, že určitě také.

Navštěvovala si jesle nebo školku? Pokud ano, líbilo se ti tam?

Jesle ne a školku minimálně, snad jenom jednou týdně poslední předškolní rok a paradoxně jsem to pociťovala jako újmu, protože jsem si myslela, že to musí být kdovíjak úžasné navštěvovat školku. Ale samozřejmě ne nějakou tragickou.

Jak bys charakterizovala svoji matku? Byla k tobě citlivá? Měla na Tebe čas? Případně měla nějaké psychické problémy?

Matka měla poměrně komplikované dětství. Hlavní, co si nesla do života byla její matka, u které měla moje maminka údajně pocit, že jí neměla ráda. Takže vzhledem k tomu, že zažila určitý obtížný citový chlad ze strany své matky, se snažila vše dělat tak, aby se nám to líbilo. Takže všechno, co se nelíbilo v dětství jí, se snažila nám dělat jinak. Takže v každém případě bych řekla, že byla citlivá a hodně empatická k tomu, co by nám mohlo potencionálně vadit. Rozhodně se nenechala převálcovat tímto citovým chladem, který ona sama zažila v dětství. Dále se velmi dobře vyrovnala s představou matky, která byla spíše intelektuálního zaměření, nemohla studovat, co chtěla a nikdy nepočítala s tím, že by měla šest dětí, ale s tím se velmi dobře vyrovnala. Další pozitivum bych uvedla – na to, že byl otec hodně autoritativní a do

hodně běžných i banálních věcí mluvil, tak to vlastně zvládala výborně bez nějaké snahy s ním válčit nebo s ním vyvolávat konflikty. Snažila se podřídit – i když to nebylo zrovna příjemné – tomu stavu.

Určitě jsme měly občas komplikovaný vztah. V období puberty jsem já měla pocit, že se rodičům nelíbilo mé chování – a já jsem pociťovala, že dělám něco špatně. Tohle jsem pociťovala v té době opravdu hodně a musím říct, že se mě to dotýkalo, ale nemůžu říct, jestli byla chyba na straně mojí nebo rodičů, protože zkrátka to jsou věci, které se nedají tak úplně snadno říct.

A mohla bys takhle nějak přiblížit svého otce?

Byl poměrně nekomplikovaný. Otec byl hodně direktivní a vůdčí osobnost, takže je jasné, že zase já, když jsem byla starší a sama jsem tvrdohlavá, tak jsme samozřejmě naráželi, moc jsme se nebavili, ale v zásadě bych řekla, že v pozdějších letech jsem ocenila jeho takřka asketický přístup k životu. Řekla bych to takhle – je to ten typ člověka, se kterým se poměrně špatně žije, ale může být příkladem pro ostatní.

Jaký měly rodiče vztah?

Relativně dobrý. Na to, že byla každá jiná osobnost s jiným naturelem, takže je možná trochu zázrak, že spolu vydrželi. Možná na tom mělo přičinění i to, že oba byli křesťané, takže se snažili někdy svoje potřeby nebo představy o životě podřídit vyšším ideálům.

Jak bys charakterizovala styl výchovy tvých rodičů?

Rozhodně byla na té škále, co se dnes nazývá vlastně rigidní, ortodoxní, možná až by někdo řekl taková přísnější. Byl tam důraz na určité morální zásady, které byly jasně dané. Je jasné, že u té výchovy těch synů se to projevovalo možná ne tak striktně jako u mě jako u nejstarší dcery, protože tam jsem měla pocit opět určité nesvobody, protože rodiče měly opět určitou představu o tom, jak se má dospívající děvče a já jsem některé věci nepokládala za úplně takové.

Kdybys měla říct, co Ti pocitově v dětství nejvíc chybělo, čím si nejvíc strádala, co by to bylo, myslíš?

V dětství nic. Na to teď vzpomínám jako na vlastně úplně nejkrásnější dobu. Ještě specifické bylo vlastně to období prázdnin, kdy maminka uměla vytvořit takovou krásnou atmosféru pohody, fakt nádhernou. Mám

k tomu určitě vztah. A pakliže k tomu mám vztah, tak to asi muselo být úžasný. To bych ani nějak nerozváděla. Samozřejmě, když jsem byla malá, tak už jsem si přála být dospělá, abych si věci dělala sama, ale když se dívám zpětně, tak nejradši vzpomínám vlastně na to období dětství.

Můžeš říct, že jsi v zásadě se sebou a se svým životem spokojená?

Jo. ... Takhle – samozřejmě, že řeším otázky, jak nejlépe naplnit svůj život, aby člověk tady nežil nadarmo. Takže se trápím takovými spíš existenčními otázkami, aby se člověk co nejlíp choval a aby se zdokonaloval. Ale v zásadě jsem šťastná. Takže jestli řeším problémy, tak to spíš jak zdokonalit sám sebe, aby člověk nežil nadarmo.

A se svým partnerským životem jsi taky spokojená?

Jo, jsem spokojená.

Ty máš čtyři děti v šesti letech –

No, jsou u sebe blízko – nejstaršímu je sedm, nejmladšímu rok.

Máš někdy pocit, že jsi ve vztahu k nim nějak nejistá nebo myslíš, že to máš spojené s obavami víc než je obvyklé?

Těžko říct, někdo to řeší víc, někdo míň. Ale když srovnáváme vztahy matek a dětí, tak se mi zdá, že je to poměrně běžný vztah. Rozhodně se asi posunulo to vnímání. Vzhledem k tomu, že už je to čtvrté dítě, že už si to člověk trochu otestoval. Ta neuróza, kdy měl člověk to první, a ještě tak úplně nevěděl, je lehce menší. O co jde – že člověk se jim snaží dopřát to nejlepší a snaží se je co nejlíp vychovávat a holt to je výzva a to není něco, co by si člověk řekl: 'Jo jasný, to mám na háku. '. Je to tak, že je to věčný hledání, ale myslím si, že se snažím a že to je asi to nejdůležitější v té rodičovské roli.

Své dětství hodnotí Magdaléna F. (34 let) pozitivně, považuje ho za nejšťastnější období svého života, v zásadě jí nic nechybělo. Pozitivním ukazatelem jsou i dobré a bohaté sourozenecké vztahy. Výchova byla sice přísnější a taková rigidnější, ale neřekla bych, že by to bylo v míře nějak poškozující, protože jinak by nevzpomínala na své dětství jako na velmi šťastné období.

Nicméně rodiče – zvláště autoritativní otec – na ni kladli poměrně vysoké nároky a měli zřejmě poměrně jasnou představu o tom, jak by se měla jako jejich nejstarší dcera chovat, což vedlo ke konfliktnějším vztahům v dospívání, toto bych ale zařadila k jiným druhům problémů, než by byla citová deprivace.

Svůj současný život hodnotí pozitivně a ke své rodičovské roli přistupuje, myslím, velmi zodpovědně.

Myslím si, že žádnou výraznější deprivací Magdaléna F. neprošla.

2. Skupina B

2.1. Jiří M.

Byl jsi chtěným či přijímaným dítětem?

Chtěné asi určitě, protože rodiče chtěly mít druhé dítě. A přijímaný bych řekl asi taky, i když nevím přesně, co to znamená..

Jako jestli měl pocit přijetí asi ve smyslu toho, že byly rádi, že tě mají.

To asi jo. To asi určitě.

Jaká byla taková celková atmosféra ve vaší rodině, jaký takový pocit z dětství převažuje?

Často to byl takový neklid, protože otec je hodně cholerický, vždycky přišel a začal křičet. Třeba když se mu v práci něco nepovedlo, tak byl zvyklý si na nás vylejvat zlost. Takže to bylo často takové nervózní klima. A máma ta byla zase taková hodně submisivní a taky se toho otce docela bála, že bude křičet. Takže to bylo takový často napjatý, ale ne vždycky.

Takže to bylo často asi i takové stresující?

Mnohdy jo. Sice nebyl žádný alkoholik nebo tyran, ale v tomhle určitě.

A ty máš starší sestru, vid'? Jaký je mezi vámi věkový rozdíl a jaký bys řekl, že máte vzájemný vztah?

Pět a půl roku. Vztah máme celkem slušný, ale zase spolu nejsme zvyklí moc mluvit o osobních věcech. Nesdílíme se moc.

Byl někdo z vás rodičem protěžovaný na úkor druhého?

To bych ani neřekl, to bylo dost vyrovnaný.

Navštěvovala si jesle nebo školku? Pokud ano, líbilo se ti tam?

Jo, chodil jsem do jeslí a do školky. Celkem jsem měl čtyři roky předškolního vzdělávání.

Jak ses tam cítil? Chodil jsi tam na celý den?

Pokud si pamatuju, tak spíš na dopoledne. A cítil jsem se tam poměrně špatně, protože jsem si tam s těma dětma moc nehrál, byl jsem stranou. A ještě tam byly takový ošklivý učitelky, nepříjemný, které na ty děti často křičely, že jsem se jich i bál.

Jak bys charakterizovala svoji matku? Byla k tobě citlivá? Měla na Tebe čas? Případně měla nějaké psychické problémy? To jsou takové důležitější věci, ale jinak to rozveď i dál.

Ona byla určitě citlivá, ale řekl spíš až přecitlivělá a úzkostná. Pořád se strachovala, aby se nám něco nestalo, byla zároveň hodně emočně labilní, často brečela, z toho otce byla taková špatná. Bylo to takový často až nepříjemný, nebyla to taková stabilní osoba, spíš úzkostná.

Takže takovou oporu jsi v ní spíš necítil?

No možná v tom raným věku jo, protože tam si to to dítě tolik neuvědomuje. Ale potom to bylo někdy i naopak.

Měl jsi pocit, že jí tu oporu musíš dělat ty?

V podstatě ona si jí tak brávala. Místo toho aby se radila s tátou, tak od určitého věku (nevím přesně od kolika) se chodila radit spíš s náma než s ním.

A měla psychické problémy?

Jo, to ona má asi celoživotně, je taková depresivní. Ale léky brávala asi jenom rok a půl a to bylo v souvislosti s fyzickým onemocněním, které prodělávala, když měla rakovinu. Během života to ale v sobě většinou potlačovala a dělala, že to není a nebo to sváděla na práci nebo na to, že je doma nepořádek, ale léky nebrala, ani se dlouhodobě neléčila, i když myslím, že by jí to pomohlo.

Jak bys charakterizovala svého otce? Jaký měl pro tebe význam? Měl na Tebe čas? Měl nějaké psychické problémy?

Táta byl takový emočně plošší, řekl bych, vůbec před náma nedával najevo emoce, nikoho z nás neoslovoval jménem. Mámě taky nikdy neříkal jménem. On neoslovoval, on se bavil: 'Ty, '.. 'Podej. ' Nedokázal dávat najevo vlastně jakoukoliv citlivost. Měl s tím problémy a bylo vidět, že s tím neumí vůbec nakládat. Je taky takovej poměrně hysterickéj, neumí moc zvládat krizový situace, vždycky začne akorát řvát nebo se vztekat. V podstatě hodně svádí vinu na druhý, když se mu něco nepovede, tak začne říkat, že to je kvůli nám. Vždycky si v krizový situace to na někoho sváděl a na někom si vybíjel zlost.

A věnoval se ti?

V podstatě ne, ani se nezajímal třeba o školní výsledky, vlastně se nám nevěnoval.

Vybavíš si třeba i nějaký hezký vzpomínky na něj nebo to ani moc ne?

Ne, nevybavím.

Myslíš teda, že má nějaké psychické či psychiatrické problémy?

Já si myslím, že to je určitá porucha osobnosti v tom, že není schopen dávat najevo svoje emoce a není schopen si rozumě uvědomit, co je jeho vina a co je vina druhých.

Jaký měly rodiče vztah? Ty už jsi to teda trochu říkal, ale jestli bys to mohl ještě trochu přiblížit.

Máma se furt stavila do role takového hloupějšího, neměla moc samostatný názor a podléhala tomu, co řekl on. A on zase měl takovou roli chytřejšího a dominantnějšího. V podstatě ten vztah byl takový zvláštní v tom, že oni nikdy, ale nikdy, si nedávali najevo nějakou citlivost, nikdy si nedali pusu, nikdy se neobejmuli, nikdy si neřekly nic hezkého. Byl to takovej vztah, řekl bych „citově deprivovaný“.

Mohl bys teda říct, že jsi měl pocit, že se měli rádi nebo ne?

Ne, oni si to v podstatě nedali najevo.

A když to nedávali najevo sobě navzájem, dávali to najevo vám?

Táta ne, ten vůbec. Ale máma jo. Tím, že ona ty emoce docela hluboce prožívá, i když je třeba labilnější, tak nás pohládila, obejmula. Ta to uměla. Od ní jsem se to taky vlastně trochu naučil.

Oni se tedy nerozvedli..

Ne, oni spolu žijou už 33 let a nepřipouští si, že by měli nějaké problémy. V podstatě se sami před sebou přesvědčují, že je všechno v pořádku.

A neměl jsi teda někdy třeba obavu, aby se nerozvedli?

Neměl, mně by to po pravdě ani nevadilo. Já bych býval svého času i klidnější. Dneska už jsem zase rád, že máma aspoň někoho má, že není sama. Ale tehdy mi to nevadilo. Já si třeba pamatuju, když mi bylo devět let, že jsem jí to jako i doporučoval, jak na ní hodně křičel a tak. Tak jsem si myslel, že by to bylo i lepší, kdyby se s ním rozvedla.

Jak bys charakterizoval styl výchovy tvých rodičů?

Tak táta nevychovával, když se mu něco nelíbilo, tak na nás řval, ale rozhodně bych tam o nějaké výchově nebo vštěpování hodnot nemluvil. Tohle úplně opomíjel. Ale máma, ta se nás snažila docela vychovávat. Možná nás teda i učila takové jednoduché tendence na posuzování věcí okolo, že sama snadno odsuzovala nebo pomlouvala, ale myslím, že nám dala nějaké zázemí, ve smyslu svědomí, to nám určitě dala.

A fyzické tresty rodiče uplatňovali?

Jo, taky, ale nebylo to nějak extrémně. Občas nějaká facka padla, ale nebylo to zase nějak divoký. To spíš byl od toho otce psychický nátlak, možná bych řekl i často psychický teror, ale nebylo to moc fyzický.

Kdybys měl říct, co Ti pocitově v dětství nejvíc chybělo, čím si nejvíc strádal, co by to bylo?

Je to absence vnímání nějakého nějakého citového života. Tam nebyl žádný vzor, protože oni spolu nesdíleli žádné citové hodnoty. Absence jistoty nebo takového spolehnutí se, protože oni se o nás třeba postarali finančně, máma se o nás starala i nějak emočně, ale přesto ona byla taková, že si pak i často chodila pro tu podporu, což je takový zvláštní pocit. Táta byl zase takový nevyzpytatelný. Nedali mi prostě takovou tu jistotu do života. Myslím, že se často cítím mezi lidma špatně, úzkostně nebo jsem nedůvěřivý. Jsem tak zvyklý z té rodiny. Nedali mi takovou tu důvěru a bezpečí do života. Spíš nedůvěru a obavu.

Můžeš říct, že jsi v zásadě se sebou a se svým životem spokojený?

No, nejsem spokojený, rozhodně ne. Řekl bych, že jsem se svým životem nespokojený, ale zároveň si uvědomuju věci okolo, že ten život a ty věci

okolo jsem schopen relativně objektivně vnímat a myslím si, že to je předpoklad k tomu, abych jednou ten život žil šťastně. Že si věci uvědomuju, snažím se je měnit a že pokud v něčem hniju, tak mám tendence snažit se z toho vystoupit. Mám sice pocit, že se necítím šťastný a spokojený, ale mám pocit, že když budu takhle pokračovat, že bych toho mohl jednou dosáhnout, třeba po nějaké době. Ale teď se spokojenej necítím.

Vlastně dost velká míra té nespokojenosti je jakoby osamělost a problém najít si nějaký partnerský vztah a že to právě je odvislé od toho, že jsem neměl nějaký normální vzor toho vztahu a tím, že jsem to nikdy u těch rodičů neviděl, tak s tím mám vlastně hrozný problém. Nedokážu nějak moc dávat najevo nějaký city a tím, že ten vztah nemám – nějaký dlouhodobý a normální – tak z toho vlastně vyplývá ta moje nespokojenost. Myslím, že kdyby se tohle změnilo, že by se i hodně změnil můj vztah k životu, jak ho vnímám, byl bych prostě spokojenější.

Já jsem se Tě právě chtěla zeptat, jestli si myslíš, že máš nějaké problémy v navozování partnerských vztahů...

No, já myslím, že značný. Neumím moc dávat najevo nějaké ty citové věci. Nemám takovou tu důvěru a nemám ten vzor a od nás to neznám v podstatě vůbec.

Jaká jsou Tvá očekávání rodičovské role? Když si představíš, že bys byl rodič, máš tu představu spojenou s nějakou nejistotou větší než je obvyklé?

Asi jo, nemám v sobě takový vzor toho optimálního rodiče. Kdybych já byl rodič, tak bych se spíš prostě musel snažit najít nějakou vlastní cestu a nesměl bych vlastně moc kopírovat ty rodiče, protože si myslím, že by to nebylo moc dobrý. A třeba vím, že v sobě nesu takovou tu netrpělivost a vím, že to mám v sobě nějak taky. A to je něco s čím bych se musel hodně potýkat. Snažit se to nějak tlumit. Určitě bych z toho obavy měl, ale za čas bych to asi zkusil. Třeba za osm let nebo tak. Bojím se třeba, na kolik bych měl s těma dětma trpělivost, abych ty svoje rodiče nějak nekopíroval. Možná si myslím, že by hodně vznikaly emoce podobné mým rodičům, ale že bych byl snad schopen ty emoce nějak korigovat.

Domnívám se, že ačkoliv Jiří M. (21 let) pochází z navenek úplné rodiny, tak určitou mírou citové subdeprivace prošel určitě. Ačkoliv otec v rodině přítomný byl, citově byl své rodině vzdálený, dětem se nevěnoval a spíše je traumatizoval svou výbušností, vzteklostí a tím, že na ně sváděl často vinu.

Matka zprostředkovala základní podporu a citovost, ale vzhledem k osobním problémům, zřejmě i v partnerském vztahu, trpěla určitou mírou psychických problémů, kvůli kterým ne vždy svým dětem byla dostatečnou oporou. Vztah jeho rodičů byl charakteristický citovým chladem. To, že Jiří M. v devíti letech radil své matce, aby se s otcem rozvedla, svědčí o tom, že vztah rodičů musel být silně dysfunkční a přítomnost otce v rodině pro Jiřího M. tíživá. Ačkoliv zde k faktické absenci mužského vzoru nedošlo, je jisté, že to byl vzor nevhodný až patologický.

Dalším možným poukazem na citovou subdeprivaci je to, že Jiří M. necítí v současnosti spokojenost, cítí se osamělý a má problémy s navázáním partnerského vztahu, což sám dává do souvislosti právě s absencí citovosti v rodině a také tím, že celkově cítí v sobě nejistotu a nedůvěřuje příliš lidem.

Myslím tedy, že jsou zde patrné známky určité citové subdeprivace. S přihlédnutím k základní citovosti a zázemí ze strany matky, nelze hovořit o takové míře deprivace jaká vzniká v prostředí ústavní péče. Vyslovila bych v této souvislosti určitou domněnku. Myslím, že je možné dát do souvislosti následující: To, že se matka o citovou podporu snažila, že z její strany byla základní podpora zvláště v útlém věku (zásadním obdobím z hlediska té těžší deprivace), se odráží i v tom, že Jiří M. i přes obtížné dětství, které prožil, je schopný dobře vše reflektovat a uchopovat a nevzdává se naděje, že problémy překoná a bude žít šťastný život.

2.2. Martin D.

Myslíš, že jsi byl chtěným či přijímaným dítětem?

No, myslím, že chtěné dítě jsem byl určitě a přijímané jsem byl – záleží na tom, v jaké smyslu to jako myslíš..

No takový pocit, že tě mají rodiče prostě rádi..

Jo, no to jsem měl určitě..

Jaká byla taková celková atmosféra ve vaší rodině, co si z dětství pamatuješ – jako takové celkové klima?

No, já myslím, že klima bylo docela dobré, s bráchou jsem docela fungoval. No rodičům – těm to od mých tak deseti nebo devíti let – moc neklapalo, co si vzpomínám a že se docela hádali a tak.

Kolik máš sourozenců? Jaké jsou mezi vámi rozdíly? Jaké máte vzájemné vztahy? Máš pocit, že by někdo z tvých sourozenců byl nějak protěžován rodiči?

Mám jednoho o rok mladšího a druhého o deset let mladšího bratra. A vztahy máme, myslím, perfektní a všechno funguje normálně.

A rozumíte si?

Jo, rozumím, i když máme samozřejmě každý trochu jiné povahy.

Navštěvoval si jesle nebo školku? Pokud ano, líbilo se ti tam?

Navštěvoval jsem jesle i školku – ty jesle si už moc nepamatuju, ale myslím, že jo. A školku určitě taky.

A cítil ses tam dobře?

Jo, to myslím, že jo. Ve školce, co si dneska pamatuju jsem se cítil dobře a spokojený. Ještě si pamatuju, jak jsme si tam hráli s různými stavebnicemi a že jsem tam stavěl různé jeřáby a tak.

Jak bys charakterizovala svoji mámu? Byla k tobě citlivá? Případně jestli měla nějaké psychické problémy? A jestli si našla čas, aby se Ti třeba věnovala..

Já myslím, že máma byla vždycky hodná a k nám se snažila být laskavá, akorát měla nějaké představy o životě, ve kterých se rozcházela s otcem a obecně prostě.. no nevím.. určitě se k nám snažila být milá, ale ten vztah jim evidentně moc nefungoval..

Myslíš, že třeba tím, že jim to nefungovala byla potom taková jako víc vystresovaná nebo tak?

Vystresovaná možná taky.. Jako k nám se chovala mile, vztahy k dětem to nějak neovlivňovalo.

A měla nějaké psychické problémy?

To asi ne, jako nevypadala na to. Jako asi jí něco štválo, asi něco co může člověka štvát v každé normálnější rodině, ale rozhodně jí to nějak nedeprivovalo, evidentně.. příliš..

A teda, jak bys takhle charakterizoval tátu, kdybys to mohl rozvést.

No, táta ten byl myslím takovej snaživý, vzorný občan, co se snaží zodpovědně pracovat a zaopatřit rodinu a stavět dům, pořádit auto a furt se prostě snažil o nějaký takový jako společensky zdravý věci.

No a jaký jsi teda měl pocit, jestli k tobě byl citlivej?

Jo, citlivej, to byl určitě. Vždycky, když jsme jeli někam na dovolenou, tak si pamatuju, že mi třeba koupil, co jsem třeba chtěl – nějakých pět knížek, různě jsme jezdili s otcem vždycky k moři a tak. Myslím, že otec se vždycky snažil nás nějak to.. I když byl třeba přísný, někdy ho třeba hrozně rozčílilo, že jsem měl nějakou trojku z matiky nebo tak, ale v podstatě se snažil mi všechno vysvětlit a vždycky se mnou chodil třeba sbírat nějaké známky a tak.. Takže myslím, že se mi docela věnoval.

Jaký měli rodiče vztah?

No, já nevím, já si pamatuju, že od těch osmi nebo devíti se docela často hádali a několikrát se i snažili třeba o nějakou rozvod nebo něco. Máma v tom asi nebyla nějak spokojená a hledala si něco jiného. Jako nevím přesně jak to..

A rozvedli se...

No, rozvedli. Když mi bylo – já nevím – nějakých jedenáct nebo dvanáct.

A jak jsi prožíval ten rozvod?

Já už si to moc nepamatuju. Oni jako ještě bydleli spolu, když nám bylo nějakých čtrnáct, tak se od sebe odstěhovali.

Ale to pak asi nebyla taková dobrá atmosféra, když byli rozvedení a pořád spolu bydleli, ne?

No, já nevím. Oni jsou kamarádi do dneška, i když jsou rozvedení, tak se různě potkávají a jezdí spolu na různé akce a tak. Ale raději asi bydlí od sebe, ale normálně se potkávají a třeba přijedou za náma, tak děláme všechno společně.

A měl bys pocit, že se teda měly aspoň v určitém věku rádi?

Ale rádi se asi určitě mají, jenom se nesnesou dlouhodobě pohromadě. Otec je asi tvrdohlavá povaha, co chce dělat věci po svém a mamka taky..

Jaký byl styl výchovy rodičů? Jestli byly třeba takový přísnější nebo liberálnější a tak..

Já myslím, že byli takový liberálnější, že nám více méně kupovali všechno, co jsme chtěli, matku jsme museli přemlouvat trochu dýl, ale otec – pokud byly vždycky peníze – a nějaký peníze se vždycky vydělaly, tak se koupilo, co bylo dobrý. Takže myslím, že jsem hodně času strávil s věcmi, co jsem chtěl a mohl jsem chodit do kroužků, co mě bavily a tak.

Jako že tě i hodně podporovali ve věcech, které tě bavily?

Jo, vždycky, i matka i otec.

A trestali tě třeba i nějak fyzicky nebo tak?

No já myslím, že asi jenom jednou nebo dvakrát mi chtěl otec fakt trochu vrazit za to, že jsem přinesl nějakou špatnou známku z matematiky, to nemohl přečkat. A jinak, myslím, žádný velký tresty nebyly.

Kdybys měl říct, co Ti pocitově v dětství nejvíc chybělo, takový pocit možná nějakého strádání, co bys chtěl, aby bylo jinak?

No, já si ani nepamatuju, že bych chtěl, aby něco bylo nějak jinak. Na žádnou věc si nijak extra vzpomínat nemůžu. jakože by mi třeba něco nějak chybělo. Třeba jsem mohl mít trochu víc peněz, kdyby mi dávali trochu víc kapesného, tak by mi to vůbec nevadilo. (smích)

A spíš tak jako citově, jestli tam něco chybělo nebo tak..

No jako citově.. jasně, že kdyby se třeba nehádali kvůli nějakým věcem a nerozváděli.. ale jinak tam vlastně všechno fungovalo normálně.. deprivovaně jsem si třeba připadal, když jsem musel chodit do školy na nějaký předměty, který mě nebavily..

Hele a potom rozvodu rodičů jsi měl s tátou kontakt pořád?

Jo, no já jsem vlastně chodil každý den cvičit k němu, tam jsem se převlík a byl jsem cvičit, protože jsme jinak bydleli s mámou o pět zastávek jinde a u táty jsem měl i kamarády, takže jsem tam byl prakticky furt.

Takže takový vzor matky a otce tam byl vlastně pořád.

Jo, to jo.

Můžeš říct, že jsi v zásadě se sebou a se svým životem spokojený?

No, jako myslím, že spokojený s životem jsem maximálně, i když bych toho mohl víc stíhat, to je jasný.. možná by to chtělo trochu víc peněz, abych si mohl víc pohodověji existovat.. (smích)

Myslíš si, že máš problémy v navozování partnerských vztahů?

To si myslím, že asi nějak zásadně ne. A když už se mám rozhodnout, tak se rozhodnu podle mě docela rozumně.

Jsi spokojený se svým partnerským životem?

Myslím, že jo.

Jaká jsou Tvá očekávání rodičovské role? Jestli se toho, myslíš, nějak obáváš nebo tak..

Neobávám se toho vůbec. Myslím, že to bude úplně v klidu fungovat. Vychovávat děti zas není takový problém. Akorát se to nesmí přehánět s nějakou úzkostlivostí. Myslím, že ty děcka nakonec vždycky nějak vyrostou..

Martin D. (35 let) celkově hodnotí své dětství pozitivně. Rodiče se mu věnovali, má na ně hezké vzpomínky. Ve věku jeho asi jedenácti nebo dvanácti let se jeho rodiče rozvedli. Právě v souvislosti s tím zmínil, že by se cítil lépe, kdyby se rodiče tolik nehádali. Rozvod jako takový je pro dítě tíživá věc, kterou si do života jako zkušenost nese i dál. Pokud zůstává zachován kontakt a vztah s oběma rodiči, nemusí to být situace výrazně deprivací. V tomto případě byl kontakt s otcem zachován velice intenzivně (vídal ho v dospívání i několikrát týdně) a vlastně další pozitivnější okolností je fakt, že rodiče podle Martina D. jsou dodnes kamarádi, vídají se a občas spolu něco podnikají. Myslí si, že se rádi mají, jen se nesnesou dlouho spolu.

V současnosti je Martin D. spokojený i ve svém partnerském životě a žádné zvláštní obavy z rodičovské role nemá. Ačkoliv se rodiče Martina D. rozvedli ve velmi citlivém vývojovém období (9-12 let), kdy děti rozvod rodičů obzvlášť tíživě nesou, myslím, že výraznou deprivací Martin D. v dětství nestrádal, ale určitá lehčí subdeprivace je, i při zachování vztahu s oběma rodiči, možná.

2.3. František D.

Byl jsi chtěným či přijímaným dítětem?

Máma mě chtěla, ale babička a táta ne, protože máma měla u prvního porodu komplikace a oni se o ní bály. Ale máme si mě přála a pak, když už jsem se narodil, tak to bylo v pohodě, takže nemám pocit, že bych kvůli tomu byl nějak nepřijímaný.

Jaká byla taková celková atmosféra ve vaší rodině, jaký takový pocit z dětství převažuje?

Většinou? Většinou převažoval teda smutek jako atmosféra rodiny. Já si pamatuju spíš až pozdější – a to, když mi bylo šest nebo sedm, tak mi umřel táta, tak to převažoval smutek furt. To jsme byli doma jenom ve třech a ještě s babičkou. Takže spíš smutek než štěstí.

Ty máš teda staršího bratra o pět let.. A jak bys charakterizoval vzájemné vztahy? Neměl jsi třeba pocit, že by někomu z vás rodiče stranily?

To ne, mě se to tak nezdálo. Bratrovi možná jo, protože jsme o pět let, takže mě byla věnovaná větší péče, myslím si, že i kvůli tomu, co se stalo jsem to víc potřeboval, ale teď máme výborný vztah. Ale když jsme byli malý, tak to moc ne, to jsme se moc rádi neměli, ale teď jo, teď supovej, fakt hezkej.

Navštěvoval jsi jesle nebo školku? Pokud ano, líbilo se ti tam?

V jeslích jsem byl párkrát asi proto, že jsem byl hodně upnutý na matku. A školku asi poslední dva roky a odtamtud jsem občas utíkal, protože i když se mi tam občas líbilo, tak jsem ani neměl moc rád ty ostatní děti a tak.

Jak bys charakterizoval svoji matku? Byla k tobě citlivá? Měla na Tebe čas? Případně měla nějaké psychické problémy?

Mateřsky citlivá to byla a je stále doteď asi tak, jak to má být. Čas si na mě udělala kdykoliv jsem chtěl. Ale já i můj bratr jsme byli samotáři, takže to bylo spíš takové, že za náma přišla, jestli něco nepotřebujeme a potom později věděla, že kdybychom opravdu něco potřebovali, že přijdeme sami. Takže takovéto mateřské vyčkávání s tím nadhledem.

Psychiatrické problémy vyloženě nemá, ale psychický problémy myslím, že měla. Tím jak ztratila životního partnera, nejdřív když jsem byl malý a potom teď druhého před pár lety. Tak to si v sobě asi nese, má občas takové ty splíny, možná deprese. To jo.

Tak teď by se další otázka týkala táty. Tak ty bys asi mluvil o svém tátovi a pak jestli i o tom dalším partnerovi, kterého tvá máma měla? Jestli jsi ho vnímal trochu jako otce nebo takový vzor?

No vzor byl určitě. Ten první otec – to je spíš takový genetický otec, protože já si ho moc nepamatuju. Teda z vyprávění vím, že byl hodnej a udělal pro každého první i poslední. Vyloženě takový ten rodinný typ – sedět doma s dětma a tak. Takový uzavřený a strašně hodnej. A potom ten další manžel mámy. To byl spíš takovej nedostižnej vzor, takový charakter, intelektuální typ a hodně nad věci. Měl hodně sociální cítění, přemýšlivej – taková velká osobnost, která převyšovala i mámu, která byla taková vždycky dominantní. No takovej hezkej příklad.

A myslíš – ten prožitek té ztráty – to muselo být hodně těžký, tíživý a taky dlouhodobý. Mohl bys nějak říct – myslíš, žes to třeba prožíval natolik těžce, že to v sobě dodneška nějak neseš?

No tak nesu si to v sobě samozřejmě, veškerý pohled na ten svět je tím hodně ovlivněný. Vše vidím hodně jinak, právě z pohledu té smrti se koukám na některý věci, někdy je to dobře, někdy je to špatně. Ale myslím, že ta smrt otce, když mi bylo sedm se mnou tolik neotřásla nebo nenes jsem to tolik, jako když mi pak bylo dvanáct, to jsem byl ve věku, kdy je potřeba víc. A když mi to řekli, tak já jsem ani nereagoval – až pozdějc jsem si uvědomil, co to všechno znamená, že tam něco chybí a takhle. Samozřejmě, že si to sebou nesu a nezapomenu to nikdy a nevyrovnám se s tím taky nikdy v životě. A myslím, že to ani nejde a myslím, že to je dobře, že to nejde.

A potom, co Ti umřel ten druhý táta – sám si vlastně říkal, že ti v tom věku hodně chyběl i jako takovej táta a vzor – měl si na blízku někoho, kdo by tu jeho roli zastoupil – nějakého blízkého člověka – takový nějaký mužský vzor?

Ne, to ne.

Takže vlastně to dospívání si musel prožít ...

No sám. Hlavně z knížek – tam ty hrdinové, různí filozofové a tak. Nebyla v okolí žádná osoba mužského pohlaví, které bych si nějak vážil, s kterou bych se stýkal nebo takhle.

Jaký měli rodiče vztah? Ty se teda asi pamatuješ spíš ten druhý vztah?

No jo, u toho prvního tatínka to vím spíš z vyprávění. To měli hezkej, láskyplnej vztah. A ten další vztah to samý. To byl vztah založený vyloženě na takový důvěře, měly mezi sebou hodně vzájemnou úctu, vážily si sami sebe, takovej láskyplnej. A každej den si volali, že se milujou, když se neviděli, tím končil každý hovor, to bylo takový hezký. Takový uctivý a nikdy si neřekli jediný sprostý slovo. On byl takovej anglickej gentleman a choval se k ní uctivě a třeba občas i vykal a tak.

Jak bys charakterizovala styl výchovy tvých rodičů? Jsou rodiče, co vychovávají autoritativně nebo naopak liberálně. Jestli třeba používali rodiče fyzické tresty a tak..

Nikdy mě neuhodili, ani neublížili. Vždycky to bylo přes tu domluvu, když jsem něco udělal. Jinak byla ta výchova, myslím, hodně volná. V podstatě jsem musel akorát dodržet to, co jsem řekl. Když jsem řekl, že přijdu v tolik a tolik v určitém věku, tak jsem musel přijít, jak jsem řekl. Ale když jsem to tak dodržel, tak narůstala ta důvěra a bylo to v pořádku. Autoritářské to u nás nebylo vůbec. Spíš byla máma taková kamarádka.

Kdybys měl říct, co Ti pocitově v dětství nejvíc chybělo, čím si nejvíc strádal, co by to bylo?

No, nejvíc mi chybělo asi to, co jsem neměl – takže úplná rodina, asi jako celek ta rodina. Hlavně v určitých chvílích, že tam bylo takové období bez toho otce. A potom si teda máma našla toho druhého partnera, to už mě teda nemohl úplně ovlivnit, protože to už jsem byla taková relativně ucelená osobnost. Spíš příkladama, než že by mi někdy něco řekl.

Můžeš říct, že jsi v zásadě se sebou a se svým životem spokojený?

Jo – no takhle, když to vezmu ze svého vlastního osobního hlediska, tak jsem strašně spokojenej. Jako vím, že bych pro nějaké situace nebo věci, se kterýma nejsem spokojenej, mohl dělat víc, ale v zásadě se sebou spokojený jsem. Samozřejmě by bylo lepší, abych byl k sobě víc

kritickéj. Taky kdybych na sebe neměl žádný nároky, tak se nikam nedostanu.

Myslíš si, že máš problémy v navozování partnerských vztahů? Jsi spokojený se svým partnerským životem?

Ne, já jsem byl sveden, takže nemám. (smích) Ne, myslím, že nemám. Se svým partnerským životem jsem spokojený moc.

Jaká jsou Tvá očekávání rodičovské role? Jsou, myslíš, spojená s výraznější nejistotou?

Ne, těším se. Možná proto, že vím, co mi samotnému chybělo. Ale těším se hodně.

František D. (24 let) sám již zpočátku rozhovoru předesílá, že smutek byl pocitem, který vlastně dominoval celkové rodinné atmosféře. Ztráta otce (v 6-ti letech) a potom tedy i nevlastního otce (ve 12-ti letech) je značně deprivací jak z hlediska ztráty blízkého člověka, tak z hlediska ztráty mužského, otcovského vzoru. František D. po úmrtí druhého nevlastního otce pociťoval absenci mužského vzoru značně, ve svém okolí nikoho blízkého neměl. Pozitivním momentem je určitě dobrý citový vztah k matce plný důvěry, ve které cítil zázemí a oporu, i když její určité psychické problémy, které zmiňuje v souvislosti se ztrátou dvou životních partnerů, musely být pro Františka D. znejišťující. Tedy myslím, že z hlediska mateřské osoby tam významnější deprivace i přes určité psychické problémy nebyla, ale určitě ve svém dětství a hlavně dospívání strádal jak afektivní deprivací z hlediska ztráty, tak deprivací parentální, i když ne tak úplnou, jako kdyby vyrůstal úplně bez otce a neměl tedy vůbec žádný příklad otce, protože ten alespoň v určitých obdobích – i když krátkých – měl.

2.4. Ludmila H.

Byla jsi chtěným či přijímaným dítětem?

Já myslím, že asi jo, protože jsem se narodila asi rok po svatbě.

Takže jsi měla i takový pocit celkového přijetí?

Jo, to myslím určitě, než jsem měla sourozence, tak to hodně. Jako dokud jsme bydleli v Praze do těch mých čtyř nebo tak.. To si sice moc nepamatuju, ale pamatuju si na ty fotky a ty vypadaj docela spokojeně.

Jaké bylo jako takové celkové klima v tvoji rodině? Ty teda nejdřív bydlela s oběma rodičema, ty se vlastně rozvedli, když jsi byla docela malá..

No, když mi byly čtyři, ale to si moc nepamatuju, akorát si pamatuju, že jsme se s mamkou odstěhovali a bydlely jsme u různých jejích partnerů a tak.. A pamatuju si, že potom jsme dostaly byt v Kralupech a že tam si furt někoho vodila, nějaký chlapy a tak. To si pamatuju, to bylo takový docela nepříjemný.

Takže kdybys měla popsat atmosféru rodiny, tak jako rodiny jsi potom cítila, to když žila potom s Ivanem – i když tam to bylo takový hodně složitý teda..

Jako rodinu jako takový zázemí, tak to až potom, co se narodily děcka. Před tím to bylo takový, že jsem bydlela s takovou jako hodně svobodnou mámou a s tátou jsem se ani moc nevidala – to spíš tak jednou za tři měsíce a bylo to vždycky takový hodně oficiální...

A v době, kdy teda máma žila s Ivanem, jaké bylo takové celkové klima?

No, když si ho přivedla, tak to byla rovnou jako taková hotovka, že s náma bude bydlet a to se mi, myslím, moc nezamlouvalo, to si moc nepamatuju. Hrozně rychle se vzaly a to už mamka čekala Aničku...

Jaké jsou teda mezi váma sourozencema rozdíly?

No, Anička se narodila, když mi bylo osm a Vojta, když mi bylo deset.

Jak bys popsala sourozenecké vztahy?

No, tak dřív jsme měli úplně jiný, než jsem s nima přestala bydlet, tak to jsme byli taková uzavřená rodina, bych řekla, protože oni mi říkali i taková jako malá máma, když jsem se o ně musela pořád starat a furt jsem s nima byla doma. A myslím, že jsem je celkově vychovávala sama a tak do těch Aniččiných pěti let, jsem je vychovávala sama, protože mamka vůbec nebyla doma a to jsme měli hodně pevný vztahy, že se mnou chtěli i spát a tak a měly mě podle mě i radši než mamku. A ona prostě potom, ani nevím, jak se to stalo, ale prostě je chtěla sama

vychovávat. A všechno, co jsem řekla já, tak ona řekla pravej opak, aby je jako ona mohla vychovávat a potom je úplně převychovala.

Takže od kolika let si myslíš, že jsi se o ně teda musela starat?

No, když se narodila Anička, tak s tou jsem si spíš hrála, ale potom hned jak se narodil Vojta, tak to už jsem se musela o ně starat. Takže asi tak od těch deseti let.

A tvoje máma se jim teda nevěnovala a nechávala ti je tam? Jak to bylo třeba časově?

No určitě, ona furt někde byla – já už nevím s čím si to časově spojit, že snad dělala tu školu – s Ivanem se potkala na policejní škole a myslím, že potom hodně pracovala – 24 hodin pracovala a potom měla dva dny volna a to volno většinou strávila u tý sousekky a po návštěvách, že jsem tam s nima prostě musela bejt.

Takže si přišla ze školy a starala ses o děti?

Jo, já jsem je odváděla do školky – to bylo kousek od mojí školy – potom jsem je ze školy zase přivedla a byla s nima..

Takže třeba v nějakých třinácti letech jsi je tam sama vodila?

No vlastně i dřív – Anička chodila docela brzo do školky.

A ty jsi chodila do jeslí nebo do školky?

No, pár školek jsem vystřídala, ale nebyla jsem tam moc, jenom trochu. Bylo to takový rozházený. V celku se mi tam líbilo.

Jak bys charakterizovala svoji matku? Byla k tobě citlivá? Měla na Tebe čas? Případně měla nějaké psychické problémy? Jestli bys to mohla nějak šířeji rozvést.

Tak, co se týče mojí mámy, tak to si poslední dobou hodně věci urovnávám. Dřív jsem jí brala tak, že jí člověk musí pomáhat, že to nezvládá. Ale teď vidím, že ještě nedospěla do toho mateřského bodu, že je to taková jako zastydlá puberťačka, že nikdy to mateřství úplně nepřijala a nezžila se s tím. Když jsem byla malá, tak mě právě pořád akorát jako využívala, že sem doma uklízela a hlídala ty děti a tak. A často mě i mlátila, že si na mě vybíjela tu zlost, že se o mě musí starat nebo tak. Celkově to její uvažování, jak přemýšlí, to jak pořád vodí někoho domu. Ona si prostě vybera chlapa, dovede si ho domu, aniž se to dětem líbí nebo ne. Jako co jsem slyšela v okolí, tak se to může stát, že

si třeba ženská najde chlapa a přivede si ho domu, ale vždycky se těch dětí aspoň zeptá, co na něj říkají a pak teprve je přijme do té rodiny. Ale mamka ta je jako taková školačka, co domů vodí svoje kluky.

Kolik myslíš, že třeba vystřídala partnerů?

Já myslím, že měla toho tatku, pak jsme žili asi rok u jednoho stálého partnera.. Ale pak si pamatuju, že měla asi šest, sedm ve třech čtyřech letech, než si našla Ivana. Nevím, prostě se na mateřství nehodí. Ona má ty deprese, bipolární poruchu. Je strašně uzavřená a vždycky, když měla nějaký problém, tak jsem ho musela vyřešit já. Teď to teda musí řešit děti, když s ní bydlí samy. A zase když měla takovou tu dobrou náladu, tak byla dost rozjařená, jak malý dítě.

Ty ses od ní teď vlastně trochu distancovala, ne?

Jo, teď už s ní nebydlím. No asi do patnácti jsme měly hodně špatnej vztah – to bylo i to období, jak mě zneužíval ten Ivan – tak to jsem byla víc na jeho straně, když jsme se hádaly. No a potom, když jsem jí to řekla, tak to jsme měly hodně dobrej vztah. Tak do sedmnácti hodně upřímnej, ve všem si i nechala poradit a potom jak jsem se odstěhovala, tak jí to tak ten první půl rok bylo líto, že jsem se odstěhovala ke svému klukovi, to mi i volala, že to bude dobrý a tak. Pak jsme měly problémy s penězma – a potom mi asi rok zakazovala jezdit tam na návštěvu, vídat děti ani se mnou nechtěla telefonovat. Třeba jsem tam chtěla i přespat, ale to řekla, že to za žádnou cenu nejde. A babičce řekla, že jsem utekla z domova a že kvůli tomu mi nebude dávat žádný peníze, protože jsem mrcha, která utekla z domova. ... No, taky tam třeba nechávala potom přespávat ty děti samotný, prostě je tam nechala, ať se o sebe samy staraj, zamkla je tam doma, takže kdyby se něco stalo, tak nemohly ani utéct. No, byly tam samy i se psama, tam to bylo takový hodně hnusný.

Teď teda k otci. Ty jsi už trochu zmiňovala, že svého původního tátu si moc nepamatuješ, že máte takový spíš hodně oficiální vztah..

No, to je, vlastně si ani moc nevidíme a nemáme si toho moc co říct a tak.

A označila bys někoho za určitého otce, který tam nějak byl?

Tak vlastně se asi dá říct, že v mém životě nebyl žádný otec, ani vzor rodiny, ani ochránce. Vlastně ten Ivan přišel domů a nebyl mi vůbec po

chuti a pak si mě začal kupovat. To bylo takový jako hodně podlejavý, že jsme byli jako takový hodně dobrý kamarádi, takže jsme vlastně mohli být i v určitou dobu partneři, jak mě zneužíval. On mě teda zneužíval asi od nějakých jedenácti do patnácti let. Potom jsme se vlastně i hrozně hádali, že vlastně s chlapama žádný dobrý zkušenosti nemám, že k nám máma vodila domů někoho divného. Vlastně jenom takový sexuální partneři. Ona je hodně na ten sex, sex prostě vládne jejímu životu a všemu. Takže ten otcovskej vzor nebude asi žádněj, jenom antivzor v matce.

No a teď teda k tomu Ivanovi. To je teda vlastně hodně závažná věc, kdy trvalo vlastně čtyři roky, co tě sexuálně zneužíval. Pak jste ho s mámou žalovaly..

No, hrozně dlouho se to táhlo po různých soudech, jestli vůbec mluvím pravdu a tak. No pak seděl ve vězení asi čtyři roky. Ale nejdřív byl ve vazbě a to bylo pro nás hrozný období, protože jsme nevěděly, jestli v tý vazbě je nebo není. Vlastně asi tři měsíce potom, co jsme ho udaly, tak on mě i sledoval ke škole a vyloženě byl úplně slizkej, že jsem se prostě bála chodit ven. On je taky takovej zákeřnej, prostě jsem z toho měla hrozně špatný období, furt jsem jedla lentilky, hrozně moc. Byla jsem hodně taková uzavřená. A potom jsem se taky bála, když ho měli pustit. Tak to jsem se bála strašně, furt takovej špatnej pocit, že se mi třeba pomstí a takhle.

Hele a myslíš, že bys třeba uměla říct v jaký míře nebo jakým způsobem tě to třeba poznamenalo.. To je taková asi hodně těžká otázka. Jestli bys uměla říct do dneška, jak cítíš ty následky toho?

No, tak určitě nějaký následky mám, akorát nevím, jak začít. Tak v každým případě mám hodně citlivý senzory vůči chlapům.. když má někdo nějakou vlastnost, jakou měl Ivan, tak úplně hned cítím takovej odpor vůči tomu člověku.

A od jaké fáze jsi teda vlastně k Ivanovi cítila odpor?

Ze začátku to bylo dobrý, ale pak jsme se začali hrozně hádat, začal mě sledovat, nesměla jsem mít žádnýho kluka.. to se dost vyvíjelo.. pak byl takovej odpornej.

Potom mám třeba hodně velký problémy v tom sexu. Já o něm dokážu hodně dobře, v pohodě mluvit. Ale třeba s prvním sexuálním partnerem jsem měla problém, že jsme se třeba mazlili a z ničeho jsem začala třeba hrozně bulet. Úplně hrozně a už mi bylo úplně ošklivo. A třeba se doteď úplně štítím svý vaginy, že prostě fakt je to takový hnusný. Hodně se od toho distancuju ... Ale dokážu o tom mluvit. Asi to mám v sobě někde hluboko zakořeněný a potřebuju si to vyřešit, no.. A jinak nevím, jestli ještě nějaký následky.. asi ne.

A ještě asi důležitá věc, že tvoje máma o tom, asi nevěděla nebo tak..

Jako. (ironie) To se prostě neví. Někteří lidí říkají, že to měla vědět a já si myslím, že to možná i věděla, že prostě ona, když jsem přišla domů úplně zhroucená – ten den jsem jí to potom řekla, měla takový otázky, takový úplně cílený otázky, jakoby věděla, co jí odpovím, prostě.. Já nevím, třeba se toho bála a proto se mě na to ptala nebo jestli to prostě věděla a chtěla mi pomoci to ze sebe vymáčkout, nevím..

Hele a teď mě napadá, že když jsi vlastně byla často s dětma a máma tam moc nebyla, jestli třeba děti nemohly něco vycítit nebo tak..

Já nevím, já myslím, že právě tím, jak jsme měli s Ivanem takovej partnerskej vztah a mě braly jako mámu a jeho tátu, tak že to mohlo být kvůli tomu i víc takový harmonický. Že měly takovej pocit jako celku – tátu, jeho partnerku a děti. A s mámou jsme ani moc nebyli, takže to tak mohly i trochu brát, že jsme rodina. My jsme spolu byli i u moře v tomhle složení, hodně času jsme byli takhle.

A kdybys měla říct v dětství, čím jsi teda nejvíc strádala..

No, já jsem si to hlavně vůbec nepřipouštěla, že mi něco chybí. Já jsem, myslím, byla v něčem hodně šťastný dítě, protože já si uvědomuju to dobrý a s tím špatným si nelámu hlavu. Já jsem prostě taková optimistická – jakože sklenka je napůl plná a ne napůl prázdná. Takže jsem byla ráda, že mám mamku hodně pro sebe, když tam nebyl taťka. Ale vadilo mi, jak mě mlátila.

A do kolika let tě mlátila?

Chvilku ještě, když byla Anička na světě. A potom spíš hodně mlátila Ivana, to se hodně mezi sebou prali a hádali. Že třeba po něm hodila

svícen a rozbila mu tady hlavu, že to prostě fakt bylo děsný a ty děti jsem taky musela tišit.

A jak tě mlátila, bylo to tak násilný, že bys z toho měla třeba i modřiny a nějaký zranění?

No, já si to nepamatuju, ale vím, že o mě v jednom kuse něco zlámala – jako vařečky nebo košťata a že mě mlátila po hlavě a po zádech. A jednou mě začala hrozně mlátit a začala na mě křičet, ať už prostě vypadnu a já jsem měla vždycky přichystanej batůžek s nějakějma věcmama a tak, tak jsem si ho vzala a chtěla jsem odejít a ona mě začala ještě víc mlátit a křičet na mě, co si to dovoluju a kam jdu, tak mě začala zase mlátit na chodbě (smích). No, to si pamatuju, docela živě, což je divný.. Ale pak, jak se narodily děti, tak už to bylo dobrý, to jsem vnímala hlavně spíš ty děti, než něco jiného.

A jaký teda byl takový styl výchovy, když jsi teda mluvila třeba o těch trestech, jestli si jenom vybijela vztek nebo jestli tam byly nějaký pravidla.

No, já nevím, Akorát vím, že na mě byla mnohem přísnější. Já jsem musela každý den opisovat hrozně dlouhej článek, protože jsem měla problémy se psaním a musela jsem být v kuchyni, dokud to nedodělám.. Tam jsem musela být zavřená i třeba, když přišel někdo na návštěvu a když se narodily děti, tak to bylo všechno hrozně volný.. když měly děti trojky, čtyřky, tak všechno pohoda a tak.. Já myslím, že si nás vůbec nevšímal, že jsem děti hlídala já i jsem je k něčemu vedla a ona jenom jako přišla a zkontrolovala a odešla. A byla i ráda, že se o nic nemusí starat. Já myslím, že tam moc výchovy nebylo. Určitě si prosazuju, že jsem se vychovala sama (smích). Právě podle toho jaká jsem nechtěla bejt.

Jako že jsi měla takový negativní vzor?

Ano, určitě. To má doteď v tý mámě takovej negativní vzor.

Ted' mě napadá, když byla máma taková vlastně do větru, jestli sis v tý době třeba ještě než byla s Ivanem nepřipadala někdy sama nebo takhle..

Já si moc neuvědomuju, ani nevím. Asi to nebylo nějak hrozný, když si to neuvědomuju, ale nebyly jsme hodně spolu. Já jsem měla hodně kamarády, takovou svojí partu, takže jsem měla asi hlavně je.

Hele a teď bych se tě zeptala na současnost. Jestli jsi celkově se sebou a se svým životem spokojená..

No, tak určitě jsem optimista, takže musím říct, že jsem spokojená. A musím říct, že se hodně snažím nebýt jako máma, za to jsem hodně vděčná sama sobě. V tomhle jsem spokojená, že když si uvědomím nějakou špatnou vlastnost, tak na tom dokážu pracovat. Myslím si, že máma pro mě hodně udělala tím, jaká na mě byla zlá a špatná, že jakoby to ve mně vybudovalo to, jak jsem silná a soběstačná a takovýchle věci a to si myslím, že se hodně cení v tomhle světě. Takže vlastně bych jí i měla poděkovat za to, jaká na mě byla zlá. A já často říkám, že si připadám jako diamant mezi uhlím, protože když se na uhlí vyvíjí velký tlak a horko, tak se z něho stane diamant (smích). Takže si myslím, že to, co jsem prožila, ve mně vybrousilo ještě lepšího a silnějšího člověka. Mohla jsem tomu taky strašně propadnout a mohla jsem být z toho hodně vydeprívovaná, ale já se to snažím držet na uzdě a občas mám okamžiky, kdy si cejtím absolutně na dně, strašně bulím, fakt nevím, proč tady jsem, proč to všechno snáším. Ale to se stává málo, třeba tak jednou za měsíc, prostě se vybulím a pak jsem zase v pohodě.

A myslíš si, že máš problémy v navozování partnerských vztahů?

Já myslím, že ne. Že mi nedělá problém o čemkoliv mluvit, ani nevím, kde jsem to vzala. ... Jako nemyslím si, že by mi to dělalo nějaký problém, když bych někoho chtěla.. Umím být taková hodně hodná a empatická, že prostě vím, co ten člověk chce a zrovna chce přijímat.

Ty jsi žila se svým klukem, když jsi byla na gymplu, mohla bys mi to nějak přiblížit, jaký ten vztah byl a tak..

No, my jsme spolu byli v jednom kuse, protože já jsem byla člověk, který s tím druhým potřebuje být každou minutu a on byl zase spíš takový introvert. Tak kvůli tomu se to asi rozpadlo, že jsem se mu chtěla pořád věnovat. A vlastně to bylo tou dobou, jak jsem odešla od mámy, takže jsem chtěla mít někoho blízkého.

A pak jsme si moc nerozuměli v sexu. Třeba asi po roce, když jsem zjistila, co má rád, jaký praktiky rád využívá, tak on si myslel, že to budeme praktikovat furt a já jsem mu nechávala tu naději, že jsem ho i udržovala v tom, že to bude tak, jak to chce, ale nebylo mi někdy

příjemný a bylo to na mě moc a i když jsem mu to potom naznačovala nebo i vyloženě řekla, tak on to pořád vyžadoval.. A na tom to pak asi taky ztroskotalo. Prostě si představoval, že to bude jináč.

Takže on po tobě vlastně vyžadoval i nějaký praktiky, který ti nebyly příjemný, i když jsi mu to potom říkala a on na tom pořád trval jakoby..

No, on mi jako dával pořád najevo, že tak bude šťastnější, že jinak bude smutnej, jakože i přes ty city na mě šel, trochu. No a já jsem byla zamilovaná, tak jsem pořád hledala chybu v sobě, že ve mně je ta chyba, že mu to nemůžu dát, že je kvůli mně smutnej. Já jsem se mu pořád omlouvala. A nebo jsem mu třeba řekla, že se snažím a on že se snaží míň. A on řekl, že ne, že to je naopak a já si to hned začla vyčítat.

Teď, když se na to dívám s odstupem, tak v tom vidím určitý rysy toho, že jsem skákala, jak on pískal a že jsem se asi zas znovu nechávala zneužívat..

A ještě bych se tě zeptala, když by sis představila, že bys měla děti. Jaké jsou taková tvoje očekávání té role..

Tak já jsem člověk, kterej se hrozně těší na děti, strašně moc. Já si myslím, že teprve s dětma bude můj život úplnej. Já jsem vyloženě mateřským typ, tak se starat o ty dětičky a teď se podívám na děti a cítím úplně štěstí. Samozřejmě, že jim nejdřív udělám pořádný zázemí, protože nechci, aby moje děti žily v tom, co jsem měla já. A potom si myslím, že budu úplně nejlepší maminka na celém světě (smích).

Ludmila H. (19 let) prošla ve svém dětství mnoha těžšími období a okolnostmi, v souvislosti s kterými lze podle mého názoru hovořit o deprivaci či subdeprivaci. S tím, že zřejmě v úplně prvních letech života byly základní potřeby relativně dobře naplňovány – považuje se za chtěné i přijímané dítě. V období raného dětství se jí rozvedli rodiče, kontakt s otcem v podstatě neměla a dodnes ho vidá spíše oficiálněji. Její matka byla značně nezralá a nemateřská a na potřeby dítěte nebrala dostatečně ohledy. Například tím, že si často domů vodila „cizí chlapy“. V dětství jí velmi často a intenzivně bila a trestala. Matka jí vlastně využívala tím, že na ní odkazovala svoje povinnosti. Byly jí odkazovány povinnosti nepřiměřené jejímu věku, přinejmenším od deseti let musela

vystupovat v roli dospělého, když se plně starala o malé sourozence. V takové situaci těžko mohly být přiměřeně věku saturovány její potřeby. Od jedenácti do patnácti let byla zneužívaná svým nevlastním otcem, následky tohoto zneužívání trpí dodnes. Nápadné jsou problémy, které popisuje v souvislosti se svými sexuálními partnery. Celkově hovoří o absenci nějakého dobrého mužského i ženského vzoru.

I přes složitost svého dětství se dnes považuje Ludmila H. za spokojenou, charakteristický je pro ní životní optimismus, přesto na ní občas přijdou velmi intenzivní návaly smutku. Připouští, že i v souvislosti s zneužíváním musí vyřešit nějaké problémy, které se i trochu projevily v jejích partnerských vztazích. To, že byla máma „zlá a špatná“ v ní vybuodovalo houževnatost a že se vlastně vychovala sama tím, že nechtěla být jako ona.

3. Závěr

U sedmi respondentů nejprve v tabulce stručně uvádím výsledky kvalitativního výzkumu:

		Odhad míry deprivace* a příčiny deprivace	Celková spokojenost	Problémy v navázání vztahu/ kvalita vztahu	Očekávání rodičovské role/ rodičovská role
Skupina A Citová deprivace nepředpokládána	Veronika K.	N	ANO	Spokojenost.	V pořádku.
	Jana D.	N/SD (nejasný)	Spíše NE	Problém v navázání vztahu.	V pořádku.
	Magdaléna F.	N	ANO	Spokojenost.	V pořádku.
Skupina B Citová deprivace předpokládána	Jiří M.	SD (absence citovosti v rodině)	NE	Problém v navázání vztahu.	Obavy.
	Martin D.	SD	ANO	Spokojenost.	V pořádku.
	František D.	D (úmrtí dvou otců)	ANO	Spokojenost.	V pořádku.
	Ludmila H.	D (nezralost matky, tělesné tresty, zneužívání nevlastním otcem)	Spíše ANO	Problematický.	V pořádku.

*Vysvětlivky:

N – nedeprivovaný

N/SD – odhad na pomezí bez deprivace či subdeprivace

SD – subdeprivace

D – deprivace

Před začátkem výzkumu jsem si nejprve stanovila dvě cílové skupiny, podle toho, zda jsem citovou deprivaci předpokládala, či ne. Ukázalo se, že mé předpoklady se více méně ve skupiny B potvrdily, ve skupině A v případě Jany D., u které jsou případná deprivace a příčiny nespokojenosti pro mě celkově nejasné. Tam jsem ale konečnou míru deprivace odhadla na buď žádnou a nebo ve spektru lehčí subdeprivace.

Předpoklad se ale víceméně potvrdil ve skupině A u Veroniky K. a Magdalény F., ve skupině B u všech respondentů.

Cílem mého výzkumu byla také snaha o zjištění případné souvislosti mezi současnou spokojeností a mírou deprivace v dětství. Čtyři ze sedmi respondentů jsou se sebou a se svým životem v zásadě spokojeni. Jana D. uvádí jako příčinu nespokojenosti to, že nenaplnuje zcela svá očekávání. U ní a ještě u Jiřího M. lze uvést zřejmě jako jeden z faktorů nespokojenosti absenci partnera, podobně u Ludmily H. se problémy v partnerském životě také vyskytly. Jiří M. se jako jediný z respondentů obává rodičovské role.

Dopady citové deprivace či subdeprivace na míru nespokojenosti se sebou a svým životem jsou jasně patrné jen u Jiřího M. U Jany D. jsou příčiny nespokojenosti z hlediska deprivace či subdeprivace nejasné. U Veroniky K. a Magdalény F. lze zřejmě za je jeden z faktorů současné spokojenosti uvést i harmonické a spokojené dětství. Zajímavé je, že František D. se i přes prožité ztráty v dětství dnes považuje za plně spokojeného. Podobně i Ludmila H. se i některé zřejmě psychické problémy považuje za celkově spokojenou a optimistickou.

Kritérium částečné kolektivní péče jsem v závěrečných posouzeních nerozváděla, protože ta představuje spíše doplňující faktor k celkové situaci a v problémech respondentů dominovaly výrazněji jiné problémy. Nicméně je jistě zajímavé, že ze sedmi respondentů navštěvovalo jesle či školku pět, z toho tři uvedli, že se tam cítili vyloženě špatně. Z toho samozřejmě nevyplývají žádná kvantitativní data, ale může to být podnětné v souvislosti s úvahami o kvalitě předškolního vzdělávání, kterým respondenti prošli.

Velmi zajímavým se ukázal aspekt osobní iniciativy dotazovaných. Na úkazku zde budu některé z nich citovat:

„No, to bych chtěla, aby něco bylo jinak. Asi úplně spokojená nejsem. Já nevím.. Určitě se snažím na leccems pracovat. ..“ (Jana D.)

„Já myslím, že tam moc výchovy nebylo. Určitě si prosazuju, že jsem se vychovala sama. Právě podle toho jaká jsem nechtěla bejt.“ ...

„No, tak určitě jsem optimista, takže musím říct, že jsem spokojená. A musím říct, že se hodně snažím nebýt jako máma, za to jsem hodně vděčná sama sobě. V tomhle jsem spokojená, že když si uvědomím nějakou špatnou vlastnost, tak na tom dokážu pracovat.“ (Ludmila H.)

„Takhle – samozřejmě, že řeším otázky, jak nejlépe naplnit svůj život, aby člověk tady nežil nadarmo. Takže se trápím takovými spíš existenčními otázkami, aby se člověk co nejlíp choval a aby se zdokonaloval. Ale v zásadě jsem šťastná. Takže jestli řeším problémy, tak to spíš jak zdokonalit sám sebe, aby člověk nežila nadarmo.“ (Magdaléna F.)

„Řekl bych, že jsem se svým životem nespokojený, ale zároveň si uvědomuju věci okolo, že ten život a ty věci okolo jsem schopen relativně objektivně vnímat a myslím si, že to je předpoklad k tomu, abych jednou ten život žil šťastně. Že si věci uvědomuju, snažím se je měnit a že pokud v něčem hniju, tak mám tendence snažit se z toho vystoupit. Mám sice pocit, že se necítím šťastný a spokojený, ale mám pocit, že když budu takhle pokračovat, že bych toho mohl jednou dosáhnout, třeba po nějaké době.“ (Jiří M.)

Zajímavé je, že ať už se respondenti v dětství potýkali s většími těžkostmi, v různém spektru problémů včetně deprivace jako takové či nikoliv, osobní iniciativa a chuť se zlepšovat, jít k určitému cíli u mnoha z nich nápadně vystupuje. To je také hlavním předpokladem reparability citové deprivace v dospělém věku. Chtít dětská traumata, těžkosti a případnou deprivaci překonat a zpracovat také s ohledem na vlastní děti, aby se na ně tyto zkušenosti nepřenášely dále.

Seznam použité literatury:

Dytrych, Zdeněk; Matějček, Zdeněk: Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada Publishing 2002. ISBN 80-247-0332-7.

Hoboken, Wiley: The role of the father in child development. New Jersey: John Wiley & Sons 2004. ISBN 0-471-23161-4.

Koluchová, Jarmila: Diagnostika a reparaibilita psychické deprivace. Olomouc 1987.

Koluchová, Jarmila: Psychický vývoj děti v pěstounské péči. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky 1992. ISBN 80-85529-01-7.

Koukolík, František, Drtilová, Jana: Život s deprivanty I: Zlo na každý den. Praha: Makropulos 2001. ISBN 80-7262-088-6

Koukolík, František, Drtilová, Jana: Život s deprivanty II: Základy stupidologie. Praha: Makropulos 2002. ISBN 80-7262-088-6.

Koukolík, František; Drtinová, Jana: Vzpouora deprivantů. O špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci. Praha: Makropulos, 1996. ISBN 80-901776-8-9..

Leman, Kevin: Sourozenecké konstelace. Praha: Portál 2006. ISBN 80-7367-194-8.

Matějček, Zdeněk; Bubleová, Věduna; Kovařík, Jiří: Pozdní následky psychické deprivace s subdeprivace, Praha: Psychiatrické centrum Praha 1997. ISBN 80-85121-89-1.

Matějček, Zdeněk; Langmeier Josef: Psychická deprivace v dětství. Praha: Avicenum, 1974.

Matějček, Zdeněk: Co kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál 2007, ISBN 978-80-7367-325-3.

Millerová, Alice: Dětství je drama. Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN: 80-7106-090-9.

Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, kolektiv autorů. Praha: GRADA Publishing, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

Vágnerová, Marie: Abnormální vývoj osobnosti jako následek negativního působení. Technická univerzita v Liberci: Liberec 1995. ISBN 80-7083-175-8

Vágnerová, Marie: Psychopatologie pro sociální pracovníky I., Liberec: Technická univerzita v Liberci 2003. ISBN 80-7083-729-2.

Vágnerová, Marie: Psychopatologie pro sociální pracovníky II., Liberec: Technická univerzita v Liberci 2003. ISBN 80-7083-730-6.

Vágnerová, Marie: Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří. Praha: Portál 2000, .

Výchova dětí v náhradní rodinné péči, kolektiv autorů, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1979.

<http://www.fod.cz/stranky/klokanepek/pece.htm>

https://www.zdravcentra.cz/cps/rde/xchg/zc/xsl/3141_3383.html

<http://www.vzd.cz/deti-mezi-ustavni-vychovou-rodinou-10-kroku-k-deinstitucionalizaci>

http://www.fod.cz/stranky/tyrani/pripady_1.htm#3